

Terenti Graneli: Selections

Translated by

Ketevan Chkheidze,
Mari Manvelishvili,
and
Edward Robert Raupp

Second Edition

The University of Georgia
Publishing House
Tbilisi
2022

ტერენტი გრანელი:

რჩეული ლექსები

მთარგმნელები

ქეთევან ჩხეიძე,
მარი მანველიშვილი,
და

ედუარდ რობერტ რაუპი

მეორე გამოცემა

საქართველოს უნივერსიტეტის
გამომცემლობა
თბილისი
2022

TERENTI GRANELI: SELECTIONS

Copyright © 2022 by The University of Georgia Publishing House
Copyright © 2022 by K. Chkheidze, M. Manvelishvili, and E. R. Raupp

All rights reserved. Except for use in any review, the reproduction or use of this work in whole or in part in any form by any electronic, mechanical, or other means, now known or hereafter invented, including xerography, photocopying, and recording, or in any information storage or retrieval system, is forbidden without the prior written permission of the authors:

Translators:

Ketevan Chkheidze
Mari Manvelishvili
Edward Robert Raupp

Editor

Marina Zhghenti

Cover Illustration by

Radish Tordia
Apple Blossom in Glass.
2000. Oil on canvas. 60x40

Technical Editor and Designer

Julietta Andguladze

Printed in the Republic of Georgia.

Published by
The University of Georgia Publishing House
77 Kostava Street, Tbilisi, Republic of Georgia

ISBN: 979-9941-9708-9-4

თმარენთი ზრანაელი: რჩეული ლექსები

საავტორო უფლება © 2022 საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა
საავტორო უფლება © 2022 ქ. ჩხეიძე, მ. მანველიშვილი და ე. რ. რაუპი.

ყველა უფლება დაცულია. ამ ნაწარმოების სრულად ან ნაწილობრივ რეპროდუცირება ან გამოყენება ნებისმიერი ფორმით ნებისმიერი ელექტრონული, მექანიკური ან სხვა საშუალებებით, ქსეროგრაფიის, ფოტოკოპირების და/ან ჩანერის ჩათვლით, ან ნებისმიერი ინფორმაციის საშუალებით აკრძალულია ავტორების წინასწარი წერილობითი ნებართვის გარეშე.

მთარგმნელები:

ქეთევან ჩხეიძე
მარი მანველიშვილი
ელდუარდ რობერტ რაუპი

რედაქტორი

მარინა ფლენტი

ყდის ილუსტრაცია

რადიშ თორდია
ვაშლის ყვავილი ჭიქაში.
2000. ტილო, ზეთი. 60x40

ტექნიკური რედაქტორი და დიზაინერი

ჭულიეტა ანდლულაძე

დაბეჭდილია საქართველოში.

გამოიცა

საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობის მიერ
საქართველო, თბილისი, კოსტავას ქ. 77

ISBN: 979-9941-9708-9-4

To the memory of Terenti Graneli (1898 – 1934).

"I know the time will come and everyone will understand me."

Little, warm grain am I, the smallest piece of the universe.

Terenti Graneli

ვეძღვნით ტერენტი გრანელის (1898 – 1934) ხსოვნას.

„ვიცი, მიუა დანი და ყუდაა ვამიუქს“

„მიე ანესა, იხილი მარჯუდი, სამყაროს უმკიდრესი ხაჩილი ვარ.“

ტერიტი ქიე

Acknowledgements

We gratefully acknowledge the contributions of those who helped us to locate sources of information about the life of Terenti Graneli, discern the deeper meanings of his writings, and help in other ways to make this book possible. Although the translators take full responsibility for any errors of commission or omission, the following persons provided valuable assistance in this work:

Revaz Mishveladze, Laureate of the prestigious Rustaveli Award and himself a distinguished scholar of the works and life of Terenti Graneli, gave us factual material and inspiration for this book. We are grateful for his Foreword.

Professors of History Tamaz Beradze, Manana Sanadze, and Giuli Alasania offer to the reader a perspective of the tumultuous first third of the Twentieth Century, during which Terenti Graneli lived and wrote. In particular, Dr. Sanadze, President of the University of Georgia gave of herself generously and cheerfully to see this work through to its completion.

Also at the University of Georgia, we want to thank Tsira Chikvaidze, Konstantine Topuria and Avto Prangulashvili, who did the layout and artwork of the first edition; and Irina Bagaeva, who translated the historical section and helped with the editorial review.

Paata Chkheidze, former Professor of English Language and Literature at Gori State University and an eminent translator of English works into Georgian, provided valuable advice on the theory and practice of the process of translation.

Ketevan Chkheidze is a graduate of the Faculty of English Language and Literature of Gori State University. She is a teacher of English and a tutor of Georgian to native English speakers. She now lives and works in Tbilisi as Procurement Specialist at Georgian Water and Power.

Manana Aslanishvili-Chkheidze, Director of University Libraries at Gori State Teaching University, found and provided to us sources of the works of Terenti Graneli. Zurab Chkhikvadze, Dean of the Department of Foreign Languages at Gori State University, was a constant friend and supporter of this project. She studied Georgian language, literature and history at Gori Pedagogical Institute, graduating in 1978.

Mari Manvelishvili is a graduate of the Faculty of English Language and Literature of Gori State University. Mari is an interpreter, translator, analyst in Tbilisi

Dr. Soso Tsotniashvili, former Vice Rector of Tskhinvali State University, gave us important insights that aided in remaining faithful to the concept.

And it was Tea Sakvarelidze who first suggested that we look carefully at the verses of Terenti Graneli. For that, we will be ever grateful.

To all of these extraordinary people, and to those who helped in so many ways, Many thanks!

წინათქმა

გვინდა მადლიერება გამოვხატოთ მათ მიმართ, ვინც დაგვეხმარა წყაროების მოძიებაში ტერენტი გრანელის ცხოვრების შესახებ, მისი ნაწერების სიღრმისეული მნიშვნელობის ამოცნობაში და ამ წიგნის იდეის განხორციელებაში. მთარგმნელები სრულ პასუხისმგებლობას იღებენ ნებისმიერ შესაძლო შეცდომაზე. ამ ადამიანებმა ღირებული წვლილი შეიტანეს სამუშაოს შესრულებაში და ფასდაუდებელი დახმარება გაგვინიეს.

ტერენტი გრანელის წიგნის იდეით შთაგვაგონა, ფაქტობრივი მასალა მოგვანოდა და წინასიტყვაობა მოამზადა რუსთაველის პრემიის ლაურეატმა და თავად ტერენტი გრანელის შემოქმედებისა და ცხოვრების გამორჩეულმა მკვლევარმა რევან მიშველაძემ.

წინამდებარე წიგნში ისტორიკოსები თამაზ ბერაძე, მანანა სანაძე და გიული ალასანია მკითხველს სთავაზობენ მეოცე საუკუნის მღელვარე პირველი მესამედის ასპექტებს, როდესაც ცხოვრობდა და მოღვაწეობდა ტერენტი გრანელი. კერძოდ, საქართველოს უნივერსიტეტის პრეზიდენტმა, დოქტორმა მანანა სანაძემ, გულუხვად გაგვიზიარა ცოდნა და არ დაიშურა დრო სამუშაოს ბოლომდე მისაყვანად.

ასევე გვინდა მადლობა გადავუხადოთ საქართველოს უნივერსიტეტის კოლექტივს, ცირა ჩიკვაძეს, რექტორს კონსტანტინე თოფურიას, ასევე ავთო ფრანგულაშვილს, რომლებმაც იზრუნეს პირველი გამოცემის შიდა დიზაინსა და ყდაზე, ირინა ბაგაევას, რომელმაც თარგმნა ისტორიული ნაწილი და დაეხმარა სარედაქციო პროცესს;

პაატა ჩხეიძეს, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ყოფილ პროფესორს და ინგლისური ნაწარმოებების გამოჩენილ მთარგმნელს ქართულად, ღირებული რჩევებისათვის თარგმანის პროცესში.

ქეთევან ჩხეიძეს, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის კურსდამთავრებულს. ის არის ინგლისური ენის სპეციალისტი და ქართული ენის მასწავლებელი ინგლისურენოვანი სტუდენტებისთვის. ის ახლა ცხოვრობს და მუშაობს თბილისში, არისშესყიდვების სპეციალისტი ჯორჯიან უოთერენდ ფაუნდში.

გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის საუნივერსიტეტო ბიბლიოთეკების დირექტორს მანანა ასლანიშვილ-ჩხეიძეს, ვინც მოიძია და მოგვანოდა წყაროები ტერენტი გრანელის შემოქმედების შესახებ. ამ პროექტის მუდმივი მეგობარი და მხარდამჭერი იყო გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის უცხო ენების კათედრის დეკანი ზურაბ ჩხიკვაძე. იგი სწავლობდა ქართულ ენას, ლიტერატურასა და ისტორიას გორის პედაგოგიურ ინსტიტუტში, რომელიც დაამთავრა 1978 წელს.

მარი მანველიშვილს, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის კურსდამთავრებულს. მარი არის თარგმანი, მთარგმნელი და ანალიტიკოსი თბილისში.

დოქტორ სოსო ცოტნიაშვილს, ცხინვალის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ყოფილ პრორექტორს, მან მოგვანოდა მნიშვნელოვანი შეხედულებები, რაც დაგვეხმარა მთავარი იდეის შენარჩუნებაში.

თვა საყვარელიძეს, რომელმაც შემოგვთავაზა სიღრმისეულად გაცნობილი ტერენტი გრანელის ლექსებს, რისთვისაც მუდამ მადლიერი ვიქნებით.

ყველა ამ არაჩვეულებრივ ადამიანს დიდ მადლობას ვუხდით განეული დახმარებისა და მხარდაჭერისათვის!

Contents

სარჩევი

Foreword	12
Introduction	14
Georgia in the Early 20 th Century	22
My life is a poem	31
After death	32
Poet prisoner	36
Spring evening	38
Forever shining	38
I'm burned with my own flame	40
This day	40
Wandering without aim	42
To Vano Sarajishvili	44
Thoughts to Tzaghveri	46
High Heaven!	46
From village to Tbilisi	48
My fate	48
8 th of June	50
Rainy day	52
My thoughts	52
A sad light appeared	54
Thoughts fly	54
The time for flowers	56
These thoughts will go away	56
Waiting for you	58
The sky is clouded	58
Mystery	60
Two dear sisters	62
Today I destroyed yesterday's thoughts	62
You will light up	64
Night came so clear	64
Old thoughts	66
Innocent tears	66

წინასიტყვაობა	13
შესავალი	18
საქართველო 20-ე საუკუნის დასაწყისში	26
აქ ყვავილებიც მოიპოვება	31
სიკვდილის შემდეგ	33
პოეტი პატიმარი	37
გაზაფხულის საღამო	39
მარადისობის ლაყვარლები	39
დამწვა საკუთარ აღმა	41
ეს დღე	41
უმიზნო ხეტიალი	43
ვანო სარაჯიშვილს	45
ფიქრები წაღვერში	47
მაღალო ცაო, ისევ შენ...	47
სოფლიდან თბილისი	49
ჩემი ბედი	49
8 ივნისია, ცხელა	51
წვიმიანი დღე	53
ჩემი ფიქრები მხოლოდ შენ მოგდექს	53
მწუხარე შუქი ჩნდება	55
ქრიან ფიქრები, თეთრი და შავი	55
დადგა სეზონი ყვავილის	57
ეს ფიქრი წავა ოცნების იქით	57
შენს მოლოდინში	59
ცა იღრუბლება, მოდის...	59
მისტერია	61
ძვირფას დებს	63
დღეს გუშინდელი ფიქრი დავშალე	63
აღბათ მოვა დრო...	65
მოვიდა დამე ასე აშკარა	65
ძველი ფიქრები ისევ დგებიან	67
უმანკო ცრემლი დამეცა...	67

You	68	შენ	69
Me	68	მე	69
Dear Beethoven	68	დღესაც ვიგონებ ძვირფას ბეთხოვენს	69
<i>Memento mori</i>	70	<i>Memento mori</i>	71
Drops of blood from the heart	72	გულიდან სისხლის წვეთები	73
My silence goes on until today	74	ჩემი დუმილი	75
Father	74	მამა	75
You can see a few flowers in the garden	74	მოსჩანს ბაღში ყვავილები ცოტა	75
I loved one	76	მიყვარდა ერთი, დავტოვე იგიც	77
The windstorm has already finished	76	უკვე გათავდა გუგუნი ქარის	77
Nobody comes and I understand	76	არავინ მოდის...	77
White thoughts	78	თეთრი ფიქრები სადღაც მიდიან...	79
The Translators	80	მთარგმნელები	81
References	82	გამოყენებული ლიტერატურა	82

Foreword

The life, full of sorrow and distress, and marvelous verses of the great Georgian poet Terenti Graneli have long broken the chains of forgetting and negligence.

More and more people are sharing the sad and painful perceptions of the author. Refined, elegant versification, stirring and emotive charges, the cosmic outlook, poetry that is on the verge of prayer, and the whisper that distinguishes Terenti – make him, 70 years after his death, confidant for those whose free minds have overcome time and space.

Therefore, the interest of the modern American poet Edward Robert Raupp in the works of Terenti Graneli seems only natural.

The professor, an author who arrived in Georgia with a noble mission, has studied Georgian in a strikingly short time span and, rejecting outdated methods, with the assistance of Georgian scholars Ketevan Chkheidze and Mari Manvelishvili, translated Terenti Graneli's works directly from the original.

Dear Reader, you have the translated verses at hand.

When you start reading them, you'll make sure that Dr. E. R. Raupp has succeeded not only in conveying the basic concepts, ideas, and messages very closely but has preserved the melody, the unique simplicity of artistic images and the reasoning style that tends to be mystical at times. All the features that make the author of "Memento Mori" distinguished, original, and unique have been transferred into the English version thanks to the commitment of E. R. Raupp and his colleagues.

I'd like to express my gratitude to Dr. Raupp for his lovely efforts to honor the genuine Georgian creator who has been the object of oppression and persecution from the Communist regime and still managed to rise from the ashes.

Revaz Mishveladze
Laureate of the Rustaveli Award

წინასიტყვაობა

დიდი ქართველი პოეტის ტერენტი გრანელის მწუხარებითა და გასაჭირით სავსე ცხოვრებამ და საოცარმა ლექსებმა დიდი ხანია განწყვიტა დავინწყებისა და უყურადღებობის ჯაჭვები.

სულ უფრო მეტი ადამიანი იზიარებს ავტორის სევდიან და ტკივილიან აღქმებს. დახვეწილი, ელევანტური ვერსიფიკაცია, აღმაფრთოვანებელი და ემოციური მუხტი, კოსმიური მსოფლმხედველობა და პოეზია, სავსე ლოცვითა და ჩურჩულით, გამოარჩევს ტერენტის, მისი გარდაცვალებიდან 70 წლის შემდეგაც კი, – აქცევს მას შემოქმედად, ვინც ნდობით და თავისუფალი გონებით დაძლია დრო და სივრცე.

ასე რომ, თანამედროვე ამერიკელი პოეტის, ელუარდ რობერტ რაუპის ინტერესი ტერენტი გრანელის შემოქმედების მიმართ ბუნებრივია.

პროფესორმა, საქართველოში მშვიდობის მისიით ჩამოსულმა ავტორმა, საოცრად მოკლე დროში შეისწავლა ქართული და ახლებური მეთოდებით, ქართველ მეცნიერის ქეთევან ჩხეიძისა და მარი მანველიშვილის დახმარებით, პირდაპირ ორიგინალიდან თარგმნა ტერენტი გრანელის ნაწარმოებები.

ძვირფასო მკითხველო, თქვენს ხელთაა ინგლისურ ენაზე თარგმნილი ტერენტი გრანელის რჩეული ლექსები.

როდესაც კითხვას დაიწყებთ, დარწმუნდებით, რომ დოქტორმა ე. რ. რაუპმა მოახერხა არა მხოლოდ ძირითადი ცნებების, იდეებისა და გზავნილების დეტალურად გადმოცემა, არამედ შეინარჩუნა მელოდია, მხატვრული გამომსახველობის უნიკალური სიმარტივე და მისტური მსჯელობის სტილი. ყველა ის მახასიათებელი, რაც "Memento Mori"-ს ავტორს გამოირჩეულს, ორიგინალურს და უნიკალურს ხდის, ინგლისურ ვერსიაში გადავიდა ე. რ. რაუპისა და მისი კოლეგების მონდომების წყალობით.

მინდა მადლობა გადავუხადო დოქტორ რაუპს იმ დიდი ძალისხმევითვის, პატივი ეცა ჭეშმარიტი ქართველი შემოქმედისთვის, რომელიც კომუნისტური რეჟიმის ჩაგვრისა და დევნის ობიექტი იყო და მაინც მოახერხა ფერფლიდან აღდგომა.

რევაზ მიშველაძე

რუსთაველის პრემიის ლაურეატი

INTRODUCTION

So far as we can tell, the works of Terenti Graneli have never been translated outside of the Georgian language. This book, therefore, is the first opportunity that speakers of other languages will have to sample the deeply spiritual and highly complex verses of this conflicted writer who is famous among Georgians but inaccessible to others.

It may be well to start with a brief summary of the problems of translating in general and in translating Terenti Graneli in particular. Such a summary may try to answer three questions, perhaps in order of importance:

- (1) Is the translation faithful to the concept of the author?
- (2) Do the translated verses sing with the same or similar rhythm?
- (3) If there is a rhyming pattern in the original, does the translation rhyme?

In each case, we tried first to be faithful to the concept, but this is easier said than done. Even Georgian readers must wrestle with the intent of Terenti Graneli's verses. In order to get to the deeper meanings of his verses, we had to immerse ourselves in his letters and other materials by and about the man.

Certain themes or motifs are evident in the body of work that is the legacy of Terenti Graneli. One is given expression in his simple tercet from *Drops of Blood from the Heart*: "Not life. Not death. Something else." What is the something else? In a physical sense, we know that an organism may exist in either of two states, but not both: either the organism is alive or it is dead. It is, therefore, in the spiritual domain that we must search for meaning in many of Terenti Graneli's verses.

This understanding of the spiritual as the realm of the poet leads us to another recurring theme: flying. Again, we know that humans, unlike birds, are incapable of unaided flight. But this is a physical constraint, one that does not bind to the earth the poet who sings in the spiritual domain. When Terenti Graneli writes, "I want to fly. I want to be everywhere like GOD," he expresses a universal yearning to escape from the bonds of sullen ground. We find in the mythologies of many cultures the idea that man was formed from the earth; Terenti Graneli gives voice to the need to put distance between our earth-bound origins and our celestial aspirations.

Who is Terenti Graneli? After having two daughters, Samson Kvirkvelia and his first wife, Ivliita Lukova, welcomed a son on June 3, 1898 (old style calendar). Terenti Kvirkvelia and his family lived in the village of Tsalenjikha in the Samegrelo region of Georgia in the Caucasus. By all accounts, the family was poor in material possessions. His mother died in 1903 at the age of 28, when Terenti was just five years old. His father remarried, and Terenti enjoyed a warm and loving relationship with his stepmother,

Daria Mebonia. But it was to his two sisters, Masho and Zozia, that he would remain devoted for the rest of his life.

In his childhood, Terenti is said to have been quiet, perhaps with what now may be seen as an inferiority complex and full of fears. He was a slender boy with blue eyes who started reading at an early age. He enjoyed wandering and he was attracted to the church. He often sat outside the church on a stone and wrote poetry. He knew Russian well, although he never studied it in school. After Terenti completed his 7th year of schooling, his father took the boy out of school so he could work with him.

Samson Kvirkvelia died in 1918, about the time of the Bolshevik Revolution. In the same year, Terenti moved with his sister Masho to a small room in Georgia's capital city of Tbilisi, a city he would come to adore and to celebrate in his poetry.

Masho earned a little money as a dressmaker and married a poor man. With no money, and little support from his family, Terenti was on his own. He could not afford to continue his studies. Biographers describe the young Terenti of this time in his life as tall and handsome with a beautiful forehead and curly black hair and dark blue eyes.

There followed a period of a few years of Georgian independence and of the flourishing of the arts in the post-Tsarist era. In 1918, Terenti published his first poetry, in *People's Newspaper* in Tbilisi. In 1919, he began using the surname "Graneli," as a grain of wheat. In 1920 and 1921, under his new name, Terenti Graneli published two small books of poetry: *Morning Lines* and *Requiem*. In 1922, he published a larger book, *Souls from the Grave*.

Terenti Graneli's poetry was praised in letters written by such Georgian literary luminaries as Konstantine Gamsakhurdia, Valery Gaprindashvili, Ivane Gomarteli, Vasil Barnovi, Konstantine Kapaneli, and others. Yet none of these translated his poetry out of the Georgian language.

By 1924, at the height of the post-Tsarist renaissance, Terenti Graneli published his *Memento Mori*, and the literati of Georgia held a Celebration of Graneli at the Rustaveli Theatre in Tbilisi. In the same year, he started drinking heavily, and this made his already fragile nervous system even worse. In two years' time, in 1926, he would write his last book, and in 1928 began his slide into mental illness, most likely depression.

In 1930, Terenti Graneli was committed to the hospital for the insane at Surami west of Tbilisi, near Khashuri, in central Georgia. There is some evidence that the facility, with its clean upland air, also treated tuberculosis. He escaped every three or four months and returned to Tbilisi, where he walked through the streets, sometimes recognized, other times not, but always avoiding contact with other people.

During this time, Terenti was writing constantly, on old book covers, boxes of matches, cigarette packs, napkins, and walls. As Revaz Mishveladze asks, who knows how much of Terenti Graneli's works were lost on these media?

During one of his escapes from Surami, he slept overnight in a railroad station and became ill. A man took him to Avlabari First Hospital in Tbilisi, where Terenti asked his nurse to allow him to remain incognito lest he be returned to Surami.

Terenti Graneli died on October 10, 1934, of tuberculosis and was interred in Peter and Paul Cemetery in Tbilisi. In 1987, his body was re-interred by his friends in “Didubis Panteoni.”

Terenti often thought and wrote about his death and grave. As an example, the reader is invited to turn to page 1 of this collection to “After death”:

My dead body will be lowered into the ground.
And a rude gravedigger will throw the first dirt onto my face.
Earth and stones will make the last dull sound on my coffin.
The ritual will end.
Only quietness and I will remain.

Terenti Graneli never married.

Although biographies have been written about Terenti Graneli, it is impossible to capture the essence of the man in narrative form. Indeed, some experts in Georgian language and literature say it is impossible to understand him at all. Readers in the Georgian language say that, even in Georgian, the works of Terenti Graneli are difficult, if not impossible, to understand. How, then, can they be brought out of the Georgian language into English with any fidelity?

In her translator’s preface to Shota Rustaveli’s epic poem, *The Knight in the Panther’s Skin*, Venera Urushadze writes about Rustaveli’s complex meter, “The translator, though he cannot directly imitate it, should at least try to respect it.” In the case of Terenti Graneli’s verses, we have tried to respect the 10-syllable lines that characterize most of his works by using, for the most part, iambic pentameter, 10 syllables in each line, as is the original. What we give up in the Georgian rhythm of repeated sounds we gain in the English what is often compared to the beat of the heart, the iambic foot.

Some verses are written in other than 10 syllables. Some are 5 (e.g., “Rainy Day”), 7 (e.g., “8th of June”), others 8 (“A Sad Light Appeared”). In these verses, we have tried to use the same number of syllables as in the original, but often as not, the English translations are given in iambic pentameter.

“After Death” and “Drops of Blood from the Heart” are prose poems. Here we tried to focus on the meaning with less attention to form.

Some of Terenti Graneli’s verses rhyme, while others do not. When they rhyme, sometimes they are in the English sonnet form—abab cdcd—and at other times they vary. In each verse, we have tried to adhere to the original as much as possible. Again, referring to Venera Urushadze’s analysis of Shota Rustaveli’s epic, “As is well known the English language is a language so poor in inflexions that we cannot produce a a a a in double or triple rhyme as in Georgian.” Although Terenti Graneli’s rhymes are not so complex as Shota Rustaveli’s, they may still offer significant challenges to the translator.

If meter and rhyme cannot be precisely translated from Georgian to English, what then remains of the original Terenti Graneli? For this, we turn to the Rustaveli epic itself, Quatrain 12 of the Prologue (translated by Venera Urushadze):

Poetry is, first of all, a branch of divine wisdom,
Conceived by and known by the godly edifying to all who hear it.
It pleases the ear of the listener if he be a virtuous man.
A poem uttered with surfeit of words lacks grace and excellence.

Terenti Graneli, again drawing from Rustaveli's Prologue (Quatrain 16), composed

Verses capable of penetrating deep into one's heart.

If we could not in English capture the meter or the rhyme of Terenti Graneli's verses with precision, we at least tried to be faithful to the passion of his work. It is in this regard that we studied his letters and the biographies of others.

Finally, there is the matter of selection. Which of Terenti Graneli's works did we choose to translate for this collection? In general, we selected his shorter verses, many consisting of two quatrains. While there are also a few longer pieces, the two-quatrain form is representative of his works, and they lend themselves more readily to translation. That does not mean they are easier to understand! The hard work of discerning meaning still had to be done.

In this first volume, and we hope there will be further volumes, we thought it necessary for the reader of English to have access to "Drops of Blood from the Heart," a letter written by Terenti Graneli to himself in which we read some of his most famous lines:

I WANT TO FLY
I want to be everywhere like GOD
and
Not life
Not death
Something else

It is the hope of the translators that the reader will approach the verses of Terenti Graneli with a curiosity that opens the mind to the possibilities of the man, of the poet, beyond the physical and into the spiritual, the domain in which the poet lived and wrote.

შესავალი

დაბეჭივით შეგვიძლია ვთქვათ, ტერენტი გრანელის ნაწარმოებები არასოდეს უთარგმნიათ უცხო ენაზე. მაშასადამე, ეს წიგნი არის პირველი შესაძლებლობა უცხო ენაზე მოსაუბრეთათვის საქართველოში ცნობილი, მაგრამ სხვებისთვის მიუწვდომელი, კონფლიქტური მწერლის ღრმად სულიერი და უაღრესად რთული ლექსები გაიაზრონ.

შესაძლოა კარგიც იყოს, რომ ზოგადად თარგმანის, და კონკრეტულად ტერენტი გრანელის თარგმანის პრობლემების მოკლე მიმოხილვით დავიწყეთ. მსგავსი მიმოხილვა უპასუხებს სამ ძირითად კითხვას:

ატარებს თუ არა თარგმანი ავტორის მთავარ იდეას?

ჟღერენ თუ არა თარგმნილი ლექსები ერთნაირი ან მსგავსი რიტმით?

ემთხვევა თუ არა ორიგინალის რითმს თარგმანის რითმი?

პირველ რიგში, ჩვენ შევეცადეთ ავტორის მთავარი აზრი გადმოგვეცა, მაგრამ ამის თქმა უფრო ადვილია, ვიდრე გაკეთება. ტერენტი გრანელის ლექსების ჩანაფიქრს ქართველი მკითხველიც კი უნდა ჩაუღრმავდეს. იმისათვის, რომ მისი ლექსების მნიშვნელობას ჩავწვდეთ, აუცილებელია ჩავუღრმავდეთ მის წერილებსა და სხვა მასალებს.

გარკვეული თემები თუ მოტივები თვალნათლივ ჩანს მის შემოქმედებაში, ეს ტერენტი გრანელის მემკვიდრეობაა. ამის ერთ-ერთი მაგალითია მის უბრალო ტერცეტში, „გულიდან სისხლის წვეთები“: „არა სიცოცხლე. არა სიკვდილი. კიდევ რაღაც სხვა.“ რა არის ეს სხვა? ფიზიკური გაგებით, ჩვენ ვიცით, რომ ორგანიზმი შეიძლება არსებობდეს ორიდან ერთ-ერთ მდგომარეობაში, მაგრამ არა ორივეში: ან ცოცხალია, ან მკვდარი. მაშასადამე, ტერენტი გრანელის ბევრ ლექსში მნიშვნელობა სულიერებაში უნდა ვეძებოთ.

პოეტის მიერ სულიერების ამ გაგებას მივყავართ სხვა თემამდე: ფრენამდე. ჩვენ ვიცით, რომ ადამიანებს, ფრინველებისგან განსხვავებით, არ შეუძლიათ დამოუკიდებლად ფრენა. მაგრამ ეს მხოლოდ ფიზიკური შემლუღვაა, რომელიც არ აბრკოლებს პოეტს, არ აიძულებს მხოლოდ დედამიწას მიეკაჭვოს, ის უმღერის სულიერ სამყაროს. როცა ტერენტი გრანელი წერს: „გაფრენა მინდა. მე მინდა ვიყო ყველგან, როგორც ღმერთი“, – ის გამოხატავს საყოველთაო სურვილს, თავი დააღწიოს მიწიერ ბორკილებს. მრავალი კულტურის მითოლოგიაში ვხვდებით, რომ ადამიანი მიწისგან წარმოიშვა; ტერენტი გრანელი კი მოგვიწოდებს დავიცვათ დისტანცია ჩვენს მიწიერ საწყისებსა და ჩვენს ციურ მისწრაფებებს შორის.

ვინ არის ტერენტი გრანელი? ორი ქალიშვილის გაჩენის შემდეგ სამსონ კვირკველიას და მის პირველ მეუღლეს ივლიტა ლუკოვას ვაჟი შეეძინათ, 1898 წლის 3 ივნისს (ძველი სტილის კალენდრით). ტერენტი კვირკველია ოჯახთან ერთად კავკასიაში, საქართველოს, სამეგრელოს რაიონის სოფელ წალენჯიხაში ცხოვრობდა. ყველა ცნობით, ოჯახი მატერიალურად ღარიბი იყო. დედა 1903 წელს 28 წლის ასაკში გარდაიცვალა, როცა ტერენტი სულ რაღაც ხუთი წლის იყო. მამამისი ხელახლა დაქორწინდა დარია მებონიაზე. ტერენტის დედინაცვალთან თბილი და სიყვარულით სავსე ურთიერთობა ჰქონდა. ტერენტის ორი და, მამო და ზოზია ჰყავდა, რომელთა მიმართ დიდი ერთგულებით გამოირჩეოდა.

ამბობენ, რომ ბავშვობაში ტერენტი ჩუმი და წყნარი ბავშვი იყო, რაც დღეს გაიგივებულია არასრულფასოვნების კომპლექსთან და შიშებთან. ის იყო გამხდარი ცისფერ თვალება ბიჭი, რომელმაც კითხვა ადრეულ ასაკში დაიწყო. სიამოვნებდა ხეტიალი და იზიდავდა ეკლესია. ხშირად იჯდა ეკლესიის გარეთ ქვაზე და წერდა ლექსებს. მან რუსული კარგად იცოდა, თუმცა ეს ენა სკოლაში არასდროს უსწავლია. მე-7კლასის დასრულების შემდეგ, მამამ ბიჭი სკოლიდან გამოიყვანა, რათა მასთან ერთად ემუშავა.

სამსონ კვირკველია გარდაიცვალა 1918 წელს, ბოლშევიკური რევოლუციის დროს. იმავე წელს, ტერენტი თავის დასთან, მამოსთან ერთად, გადავიდა საცხოვრებლად საქართველოს დედაქალაქ თბილისში, ერთ პატარა ოთახში, ქალაქში რომელიც მას და მის პოეზიას უდიდეს თავყვანს სცემდა.

მამო მკერავად მუშაობდა, მცირეოდენ ფულს გამოიმუშავებდა. მოგვიანებით კი ცოლად გაჰყვა ღარიბ კაცს. ფულის გარეშე და ოჯახის მცირე მხარდაჭერით, ტერენტი მარტო დარჩა. სწავლის გაგრძელების საშუალება არ ჰქონდა. ბიოგრაფები აღწერენ ტერენტის, როგორც მაღალ და ლამაზ ახალგაზრდას, ლამაზი შუბლით, ხვეული შავი თმით და მუქი ლურჯი თვალებით.

ამას მოჰყვა საქართველოს დამოუკიდებლობის რამდენიმე წელი და ხელოვნების აყვავება პოსტ-ცარისტულ ხანაში. 1918 წელს ტერენტიმ გამოაქვეყნა თავისი პირველი ლექსი თბილისის გაზეთ „ხალხში“. 1919 წლიდან ტერენტიმ ფსევდონიმი „გრანელი“ აიღო, რაც ეტიმოლოგიურად ხორბლის მარცვალს ნიშნავს. 1920 და 1921 წლებში, ახალი სახელით, ტერენტი გრანელმა გამოსცა პოეზიის ორი პატარა წიგნი: „დილის სტრიქონები“ და „რეკვიემი“, 1922 წელს კი უფრო დიდი წიგნი „სულიდან საფლავები“.

თავიანთ წერილებში, ტერენტი გრანელის პოეზიას აღიღებდნენ ისეთი ქართველი ლიტერატურული მოღვაწეები როგორებიც იყვნენ კონსტანტინე გამსახურდია, ვალერიან გაფრინდაშვილი, ივანე გომართელი, ვასილ ბარნოვი, კონსტანტინე კაპანელი და სხვები. თუმცა არცერთ მათგანს არ უთარგმნია მისი პოეზია.

1924 წელს, პოსტ-ცარისტული აღორძინების მწვერვალზე, ტერენტი გრანელმა გამოსცა თავისი „Memento Mori“, ხოლო ქართველმა ლიტერატორებმა თბილისში, რუსთაველის თეატრში გამართეს გრანელის საღამო. იმავე წელს მან დაიწყო ალკოჰოლის მიღება და ამან კიდევ უფრო გააუარესა მისი ისედაც შელახული ნერვული სისტემა. ორ წელიწადში, 1926 წელს, ის წერს თავის ბოლო წიგნს, ხოლო 1928 წელს დაეწყო ფსიქიკური აშლილობა, სავარაუდოდ, დეპრესია.

1930 წელს ტერენტი გრანელი გადაიყვანეს ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში თბილისის დასავლეთით, სურამში, ხაშურთან ახლოს, ცენტრალურ საქართველოში. ამ დაწესებულებაში, სუფთა ჰაერით, ტუბერკულოზსაც მკურნალობდნენ. ტერენტი გრანელი თითქმის სამ-ოთხ თვეში ერთხელ გარბოდა საავადმყოფოდან და თბილისში ბრუნდებოდა, სადაც ქუჩებში დადიოდა და ყოველთვის ერიდებოდა სხვა ადამიანებთან კონტაქტს.

ამ ხნის განმავლობაში ტერენტი გამუდმებით წერდა ძველი წიგნების ყდებზე, ასანთის კოლოფებზე, სიგარეტის კოლოფებზე, ხელსახოცებსა და კედლებზე. რევამ მიშველაძე წუხდა და ამბობდა – ვინ იცის, მისი რამდენი ნამუშევარი დაიკარგაო ასე წერაში?

სურამიდან ერთ-ერთი გაქცევის დროს მას რკინიგზის სადგურში ეძინა და ცუდად გახდა. უცხო მამაკაცმა ის თბილისში, ავლაბრის პირველ საავადმყოფოში გადაიყვანა, სადაც ტერენტემ მედლას სთხოვა, ინკოგნიტოდ დარჩენილიყო, რათა სურამში არ დაებრუნებინათ.

ტერენტი გრანელი 1934 წლის 10 ოქტომბერს გარდაიცვალა ტუბერკულოზით, დაკრძალეს თბილისში, პეტრე-პავლეს სასაფლაოზე. 1987 წელს მისი ცხედარი დიდუბის პანთეონში გადაასვენეს.

ტერენტი ხშირად ფიქრობდა და წერდა თავის სიკვდილსა და დასაფლავებაზე. მკითხველს ვთხოვთ გაეცნოს ამ კრებულში წარმოდგენილ მის ლექსს „სიკვდილის შემდეგ“:

„ჩემს ცხედარს ნელა ჩაუშვებენ სამარეში.
და პირველ მიწას სახეზე მომყარის ვინმე უხეში მესაფლავე.
კუბოს ფიცარზე შეწყდება უკანასკნელი გუგუნი მიწის და ქვების.
პროცესია დაიშლება.
მე და სიჩუმე დავგრჩებით მართო.“

ტერენტი გრანელი არასოდეს დაქორწინებულა.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერენტი გრანელის შესახებ არაერთი ბიოგრაფია დაიწერა, შეუძლებელია ამოიცილო ადამიანი მის ნარატივში. ზოგიერთი ქართული ენისა და ლიტერატურის ექსპერტი ამბობს, რომ ტერენტი გრანელის გაგება რთულია. ქართული მკითხველისთვისაც მისი შემოქმედება ქართულ ენაზეც არ არის მარტივი გასაანბრებელი, შეუძლებელი თუ არა. ასეთ დროს, რამდენად შეიძლება სრულყოფილად ითარგმნოს მისი შემოქმედება ქართულიდან ინგლისურ ენაზე.

ვენერა ურუშაძე, შოთა რუსთაველის ეპიკური პოემის „ვეფხისტყაოსნის“ მთარგმნელი, წინასიტყვაობაში წერს რუსთაველის შემოქმედების კომპლექსურ ხასიათზე: „მთარგმნელი, მართალია პირდაპირ ვერ მიბაძავს მას (ავტორს), მაგრამ პატივი უნდა სცეს“. ტერენტი გრანელის ლექსების შემთხვევაში, ჩვენ შეგვეცადეთ შეგვენარჩუნებინა 10-მარცვლიანი სტრიქონები, რომელიც ახასიათებს მის შემოქმედებას, უმეტესწილად, იამბიკური პენტამეტრი, 10 მარცვალი თითოეულ სტრიქონში, როგორც ეს ორიგინალშია.

ზოგიერთი ლექსი განსხვავებულია და არ მისდევს 10 მარცვლიან სისტემას. ზოგი არის 5 მარცვლიანი (მაგ., „წვიმიანი დღე“), 7 მარცვლიანი (მაგ., „8 ივნისი“), სხვები 8 მარცვლიანები („მწუხარე შუქი ჩნდება“). ამ ლექსებში ჩვენ შეგვეცადეთ გამოგვეყენებინა იმავე რაოდენობის მარცვალი, როგორც ორიგინალში, მაგრამ არა როგორც ინგლისურ თარგმანებში, სადაც მოცემულია იამბიკურ პენტამეტრში.

„სიკვდილის შემდეგ“ და „სისხლის წვეთები“ პროზაული ლექსებია, სადაც ჩვენ შეგვეცადეთ მნიშვნელობაზე უფრო მეტი ყურადღება გავვამახვილებინა, ვიდრე ფორმაზე.

ტერენტი გრანელის ზოგიერთი ლექსი რითმულია, ზოგი კი არა. როდესაც რითმულია, ზოგჯერ ინგლისური სონეტის ფორმას ჰგავს – abab cdcd – სხვა დროს კი იცვლება.. თითოეულ ლექსში მაქსიმალურად შეგვეცადეთ ორიგინალური ვერსია შეგვენარჩუნებინა. ისევე ვენერა ურუშაძის შოთა რუსთაველის ეპოსის ანალიზს თუ გავეითავალისწინებთ: „როგორც ცნობილია, ინგლისური ენა ისეთი ღარიბი ენაა, რომ ვერ ვაწარმოებთ ა-ს ორმაგი ან სამმაგი რითმით, როგორც ქართულში“.

მიუხედავად იმისა, რომ ტერენტი გრანელის რითმები არც ისე რთულია, როგორც შოთა რუსთაველისა, მათ შესაძლოა მაინც მნიშვნელოვანი გამოწვევების წინაშე დააყენონ მთარგმნელი.

თუ მეტრი და რითმა არ შეიძლება ზუსტად გადავიდეს ქართულიდან ინგლისურ თარგმნაში, რა დარჩება ორიგინალი ტერენტი გრანელიდან? ამისთვის მივმართავთ თავად რუსთაველის ეპოსს, პროლოგის მე-12 სტროფს (თარგმნა ვენერა ურუშაძემ):

„შაირობა პირველადვე სიბრძნისაა ერთი დარგი,
საღმრთო, საღმრთოდ გასაგონი, მსმენელთათვის დიდი მარგი,
კვლა აქაცა ეამების, ვინცა ისმენს კაცი ვარგი;
გრძელი სიტყვა მოკლედ ითქმის, შაირია ამაღ კარგი.“

ტერენტი გრანელი, კვლავ მიმართავს რუსთაველის პროლოგს (16 სტროფი) და წერს:

„ლექსს შეუძლია გულში ღრმად წვდომა“.

თუ ინგლისურად ვერ შევძელით ტერენტი გრანელის ლექსების მეტრის ან რითმის დაფიქსირება, მაინც შევცადეთ მისი შემოქმედების სულისკვეთების ერთგული დაგ-რჩენილიყავით. სწორედ ამ მიზნით შევისწავლეთ მისი წერილები და ბიოგრაფია.

და ბოლოს, მივედით რჩეულ ლექსებამდეც. ტერენტი გრანელის რომელი ნაწარმოებები ავირჩიეთ ამ კრებულისთვის? მეტწილად ჩვენ შევარჩიეთ მისი მოკლე ლექსები. თუმცა არის რამდენიმე მრავალ სტროფიანიც. მათი მნიშვნელობის აღსაქმელად მძიმე სამუშაო ჯერ კიდევ წინ გვაქვს.

ამ პირველ ტომში, თუმცა ვიმედოვნებთ, რომ სხვა ტომებიც გამოიცემა, საჭიროდ მივიჩნიეთ, რომ ინგლისურენოვან მკითხველს ჰქონოდა საშუალება გაცნობოდა ლექსს „სისხლის წვეთები გულიდან“, ეს არის ტერენტი გრანელის მიერ საკუთარი თავისადმი მიწერილი წერილი, აქ ამოვიკითხავთ რამდენიმე მის ყველაზე ცნობილ სტრიქონს:

„მე მინდა გაფრენა.
მე მინდა ყველგან ვიყო, როგორც ღმერთი.
და
არა სიცოცხლე.
არა სიკვდილი.
არამედ რალაც სხვა“.

მთარგმნელები ვიმედოვნებთ, რომ მკითხველი ტერენტი გრანელის ლექსებს ცნობისმოყვარეობით ჩაულრმავდება, რაც ადამიანის გონებას და ავტორის შესაძლებლობებს უხსნის ფიზიკურ და სულიერ საზღვრებს, რომელშიც პოეტი ცხოვრობდა და წერდა.

GEORGIA IN THE EARLY 20TH CENTURY

By Tamaz Beradze, Manana Sanadze, and Giuli Alasania

Terenti Graneli lived his short life in an epoch of suffering and political tension. This was the epoch of the fall of the Russian Empire, the brief restoration of independence of Georgia, and its subsequent annexation by the Soviet Russian Empire.

Russia conquered Georgia in 1801-1810. Annexation was followed by the destruction of a Georgian state that had existed for 3,500 years; cancellation of the autocephaly of the Georgian Orthodox Church; denigration of the Georgian language; ban on the use of the national language in schools and other institutions; introduction of a legal system previously unknown to Georgians; and administrative and territorial segmentation by Russia. All this led to the disappearance of Georgia from the world political map.

The national movement for the independence of Georgia started from the very establishment of Russian rule. In 1802, the Georgian people organized an anti-Russian rebellion in Kakheti. In 1804, there was another riot in another region of Georgia, Mtiuleti.

In 1812-1813, there were anti-Russian insurgences in Kakheti and in 1819-1820, in the western regions of Imereti and Guria.

In 1832, the Russian authorities uncovered another big uprising that was aimed at the restoration of Georgian statehood.

In the 1860s, there was a new outburst of the national movement for independence. The leaders of the movement were the great Georgian writer Ilia Chavchavadze and his colleagues - the so-called "Tergdaleulebi," Georgians who studied in Russian universities and returned to Georgia. Since then the idea of the sovereignty of the Georgian State and the independent Church has never died.

Georgians took an active part in the 1905-1907 Revolution in Russia. The Revolution seemed to hold the promise of a movement for independence for the nations involved.

In August of 1914, World War I broke out. The Russian Government called up over 200,000 Georgians for service. This was a huge loss for such a small country as Georgia.

The beginning of 1917 was the year of the commencement of the February Democratic Revolution of Russia. The Revolution ended with the defeat of the autocrats and the appearance of a new republic. This gave hope for independence to Georgians and other nations oppressed by Russians. On March 25, 1917, the Georgian Apostolic Church restored its autocephaly.

Unfortunately, Russia failed to pursue the road of freedom. On 7 November 1917, the Bolsheviks seized Petrograd. As a result, the Bolshevik regime was established in Russia.

The Russian Bolshevik Revolution of 1917 was not acknowledged in the South Caucasus. Initially, Georgia, Armenia, and Azerbaijan were integrated into a federation. In 1918, the federation broke apart. On 26 May, Georgia declared its independence and founded the Democratic Republic of Georgia.

In its short period of independence, Georgia carried out effective reforms. The status of the Georgian language was also reestablished. The Russian language at schools was replaced by Georgian and other national languages, respectively. Georgia carried out land reform. The Georgian culture began to revive. On 21 October 1921, the Founding Council of Georgia adopted the first Constitution of the country. This Constitution was among the most democratic constitutions of the time.

On 11-12 February 1921, the Red Army of Soviet Russia besieged Georgia from three sides. By the 25th, the capital of the country was already occupied. On 18 March 1921, the democratic authorities of Georgia left the country and emigrated to Paris. This was the start of the occupation of Georgia by Soviet Russia. Georgia was declared a Soviet Socialist Republic on 25 February.

In December, 1922, against the will of the population, the Communist authorities in Moscow decided to integrate the Soviet Republic of Georgia into the South Caucasus Soviet Socialist Federation (with Azerbaijan and Armenia). On December 30, 1922, as a member of this Federation, Georgia was forced to enter the newly established Soviet Empire – the USSR.

The occupation of Georgia by Soviet Russia was the start of the period of dreadful repression that touched all strata of society. All the parties except the Communist Party were declared self-liquidated. A severe censorship was placed on the press. In 1921-1923, the Communist Party closed over 1,500 churches and monasteries in Georgia. In 1928-1930, the anti-religious campaign was even more severe.

The Georgian people were furious about losing independence. From the very establishment of the new regime, there were anti-Communist activities. These grew into armed insurgences in some parts of Georgia in 1921-22 and were brutally repressed.

In 1922 the Catholicos Patriarch of Georgia, Ambrosi Khelaia, addressed the Geneva International Conference with an urgent memorandum. The document was concerned with the persecution of clerical and civil representatives in Georgia, a severe anti-religious campaign. The Patriarch asked the International Conference to condemn the Russian aggression against Georgia and take measures to force the occupation forces leave Georgia. This memorandum resulted in the arrest of the Patriarch and the Catholic Council.

From 1923, the Georgian people started to prepare large-scale anti-Communist uprisings. The Soviet Government managed to put down every attempt of the Georgian people to express its will. The Soviet occupiers managed to arrest and liquidate the “Military Center,” composed of the 15 organizers of the revolts. Yet preparation for a unilateral revolt went on. The insurgency started on 28-29 August 1924. The Communist authorities brutally put down the rebellion. More than 5,000 people fell victim to the repressions. The larger part of those victims were representatives of the intelligentsia, though they hadn’t had any part in the organization of the revolts.

In 1924, after the defeat of the insurgents, it was clear that victory over Soviet rule was impossible. There were two alternatives for the people: emigrate or obey.

In 1921-26, almost all who could afford it emigrated from Georgia. The bigger part of the population was forced to obey the new rulers. Terenti Graneli selected a third way out.

That way was the one of which the better part of the intelligentsia was well aware. In 1923, the well-known Russian writer Alexander Block committed suicide. Suicide was also the choice of Sergei Esenin. In 1930, Vladimir Maiakovski put an end to his life.

Terenti Graneli chose a different way to escape from the reality that was all around him. The basis for his “mental disorder” was more obviously a protest against Bolshevism than a mere illness. It was advantageous for the Soviet authorities as well to consider the writer mad. Thus they would get rid of another insurgent.

Terenti Graneli's House in Tsalenjikba

Tsalenjikba Cathedral

საქართველო მე-20 საუკუნის დასაწყისში

ტერენტი გრანელმა თავისი ხანმოკლე ცხოვრება ტანჯვისა და პოლიტიკური დაძაბულობის ეპოქაში გაატარა. ეს იყო მეფის რუსეთის იმპერიის დაცემის, საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანმოკლე აღდგენისა და საბჭოთა რუსეთის იმპერიის მიერ მისი ანექსიის პერიოდი.

რუსეთმა საქართველო 1801-1810 წლებში დაიპყრო. ანექსიას მოჰყვა 3500 წლოვანი ქართული სახელმწიფოს განადგურება; საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესიის ავტოკეფალიის გაუქმება; ქართული ენის დაკნინება; სკოლებსა და სხვა დაწესებულებებში ეროვნული ენის აკრძალვა; ქართველებისთვის აქამდე უცნობი სამართლებრივი სისტემის დანერგვა; რუსეთის მიერ ადმინისტრაციული და ტერიტორიული სეგმენტაცია. ამ ყველაფერმა გამოიწვია საქართველოს გაქრობა მსოფლიო პოლიტიკური რუკიდან.

საქართველოს დამოუკიდებლობისათვის ეროვნული მოძრაობა სწორედ რუსული მმართველობის დამყარებიდან დაიწყო. 1802 წელს ქართველმა ხალხმა კახეთში ანტი-რუსული აჯანყება მოაწყო. 1804 წელს საქართველოს სხვა რაიონში, მთიულეთში მორიგი აჯანყება მოხდა.

1812-1813 წლებში ანტირუსული აჯანყებები იყო კახეთში, 1819-1820 წლებში კი დასავლეთ იმერეთსა და გურიაში.

1832 წელს რუსეთის ხელისუფლებამ გამოავლინა კიდევ ერთი დიდი აჯანყება, რომელიც მიზნად ისახავდა ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენას.

1860-იან წლებში ეროვნული მოძრაობის ახალი აფეთქება მოხდა. მოძრაობის ლიდერები იყვნენ დიდი ქართველი მწერალი ილია ჭავჭავაძე და მისი კოლეგები – ე.წ. თერგდალეულები, ქართველები, რომლებიც სწავლობდნენ რუსულ უნივერსიტეტებში და დაბრუნდნენ საქართველოში. მას შემდეგ საქართველოს სახელმწიფოსა და დამოუკიდებელი ეკლესიის სუვერენიტეტის იდეა არასოდეს მომკვდარა.

ქართველებმა აქტიური მონაწილეობა მიიღეს რუსეთის 1905-1907 წლების რევოლუციაში. როგორც ჩანს, რევოლუცია ჩართულ ერებს დამოუკიდებლობისთვის ბრძოლას ჰპირდებოდა.

1914 წლის აგვისტოში დაიწყო პირველი მსოფლიო ომი. რუსეთის მთავრობამ სამსახურში 200 000-ზე მეტი ქართველი გამოიძახა. ეს იყო დიდი დანაკარგი ისეთი პატარა ქვეყნისთვის, როგორც საქართველოა.

1917 წლის დასაწყისში რუსეთის თებერვლის დემოკრატიული რევოლუცია დაიწყო. რევოლუცია დასრულდა ავტოკრატების დამარცხებით და ახალი რესპუბლიკის გაჩენით. ამან დამოუკიდებლობის იმედი მისცა ქართველებს და რუსების მიერ დანაგრულ სხვა ერებს. 1917 წლის 25 მარტს საქართველოს სამოციქულო ეკლესიამ აღადგინა ავტოკეფალია.

სამწუხაროდ, რუსეთმა თავისუფლების გზა ვერ გაიარა. 1917 წლის 7 ნოემბერს ბოლშევიკებმა აიღეს პეტროგრადი. შედეგად რუსეთში დამყარდა ბოლშევიკური რეჟიმი.

1917 წლის რუსეთის ბოლშევიკური რევოლუცია სამხრეთ კავკასიაში არ აღიარეს. თავდაპირველად საქართველო, სომხეთი და აზერბაიჯანი გაერთიანდნენ ფედერაციაში. 1918 წელს ფედერაცია დაიშალა. 26 მაისს საქართველომ გამოაცხადა დამოუკიდებლობა და დააარსა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა.

დამოუკიდებლობის ხანმოკლე პერიოდში საქართველომ ეფექტური რეფორმები გაატარა. აღდგა ქართული ენის სტატუსი. სკოლებში რუსული ენა ქართულმა და სხვა ეროვნულმა ენებმა ჩაანაცვლა. საქართველომ გაატარა მიწის რეფორმა. ქართული კულტურა გამოცოცხლდა. 1921 წლის 21 ოქტომბერს საქართველოს დამფუძნებელმა საბჭომ მიიღო ქვეყნის პირველი კონსტიტუცია. ეს კონსტიტუცია იყო იმ დროის ყველაზე დემოკრატიული კონსტიტუცია კონსტიტუციებს შორის.

1921 წლის 11-12 თებერვალს საბჭოთა რუსეთის წითელმა არმიამ საქართველოს სამი მხრიდან ალყა შემოარტყა. 25-ში ქვეყნის დედაქალაქი უკვე ოკუპირებული იყო. 1921 წლის 18 მარტს საქართველოს დემოკრატიულმა ხელისუფლებამ დატოვა ქვეყანა და ემიგრაციაში წავიდა პარიზში. ეს იყო საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციის დასაწყისი. საქართველო საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად 25 თებერვალს გამოცხადდა.

1922 წლის დეკემბერში, მოსახლეობის ნების საწინააღმდეგოდ, მოსკოვის კომუნისტურმა ხელისუფლებამ გადაწყვიტა საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის ინტეგრირება სამხრეთ კავკასიის საბჭოთა სოციალისტურ ფედერაციაში (აზერბაიჯანთან და სომხეთთან ერთად). 1922 წლის 30 დეკემბერს, როგორც ამ ფედერაციის წევრი, საქართველო იძულებული გახდა შესულიყო ახლადშექმნილ საბჭოთა იმპერიაში – სსრკ-ში.

საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია იყო საშინელი რეპრესიების პერიოდის დასაწყისი, რომელიც შეეხო საზოგადოების ყველა ფენას. კომუნისტური პარტიის გარდა ყველა პარტია გამოცხადდა თვითლიკვიდაციურად. პრესაზე მკაცრი ცენზურა დაწესდა. 1921-1923 წლებში კომუნისტურმა პარტიამ საქართველოში 1500-ზე მეტი ეკლესია-მონასტერი დახურა. 1928-1930 წლებში ანტირელიგიური კამპანია კიდევ უფრო გამკაცრდა.

ქართველი ხალხი დამოუკიდებლობის დაკარგვის გამო ბრაზობდა. ახალი რეჟიმის დამყარებისთანავე დაიწყო ანტიკომუნისტური საქმიანობა, რაც 1921-22 წლებში გადაიზარდა შეიარაღებულ აჯანყებებში საქართველოს ზოგიერთ რაიონში და სასტიკად იქნა ჩახშობილი.

1922 წელს საქართველოს კათოლიკოს პატრიარქმა ამბროსი ხელაიამ ყენევის საერთაშორისო კონფერენციას სასწრაფო მემორანდუმით მიმართა. დოკუმენტი ეხებოდა საქართველოში სასულიერო და სამოქალაქო წარმომადგენლების დევნას, მკაცრ ანტირელიგიურ კამპანიას. პატრიარქმა საერთაშორისო კონფერენციას სთხოვა დაეგმოთ რუსეთის აგრესია საქართველოს წინააღმდეგ და მიეღოთ ზომები საოკუპაციო ძალების მიერ ქვეყნის დატოვებასთან დაკავშირებით. ამ მემორანდუმს მოჰყვა პატრიარქისა და საკათოლიკოსო საბჭოს დაპატიმრება.

1923 წლიდან ქართველმა ხალხმა დაიწყო ფართომასშტაბიანი ანტიკომუნისტური აჯანყებების მომზადება. საბჭოთა ხელისუფლებამ მოახერხა ქართველი ხალხის ყოველგვარი ნების გამოვლენის მცდელობის ჩახშობა. საბჭოთა ოკუპანტებმა შეძლეს

აჯანყების 15 ორგანიზატორისგან შემდგარი „სამხედრო ცენტრის“ დაპატიმრება და ლიკვიდაცია. თუმცა მზადება ცალმხრივი აჯანყებისთვის გაგრძელდა. აჯანყება დაიწყო 1924 წლის 28-29 აგვისტოს. კომუნისტურმა ხელისუფლებამ სასტიკად ჩაახშო აჯანყება. 5000-ზე მეტი ადამიანი გახდა რეპრესიების მსხვერპლი. ამ მსხვერპლთა დიდი ნაწილი ინტელიგენციის წარმომადგენლები იყვნენ, თუმცა მათ არავითარი მონაწილეობა არ მიუღიათ აჯანყების ორგანიზებაში.

1924 წელს, აჯანყებულთა დამარცხების შემდეგ, ცხადი გახდა, რომ საბჭოთა მმართველობაზე გამარჯვება შეუძლებელი იყო. ხალხისთვის ორი ალტერნატივა არსებობდა: ემიგრაცია ან მორჩილება.

1921-26 წლებში საქართველოდან ემიგრაციაში წავიდა თითქმის ყველა, ვისაც ამის საშუალება ჰქონდა. მოსახლეობის დიდი ნაწილი იძულებული გახდა დამორჩილებოდა ახალ მმართველებს. ტერენტი გრანელმა მესამე გზა აირჩია.

ეს იყო ის, რაც ინტელიგენციის უკეთესმა ნაწილმა კარგად იცოდა. 1923 წელს ცნობილმა რუსმა მწერალმა ალექსანდრე ბლოკმა თავი მოიკლა. თვითმკვლელობა სერგეი ესენინის არჩევანიც გახდა, ხოლო 1930 წელს ვლადიმერ მაიაკოვსკიმაც სიცოცხლეს წერტილი დაუსვა.

ტერენტი გრანელმა რეალობისგან თავის დაღწევის სხვა გზა აირჩია. მისი „ფსიქიკური აშლილობის“ საფუძველი უფრო მეტად იყო პროტესტი ბოლშევიზმის წინააღმდეგ, ვიდრე უბრალოდ ავადმყოფობა. საბჭოთა ხელისუფლებისთვისაც ხელსაყრელი იყო მწერლის შეშლილად მიჩნევა. ასე მოიშორებდნენ კიდევ ერთ მემბობხეს.

თამაზ ბერაძე, მანანა სანაძე, გიული ალასანია.

Terenti Graneli

ბერეტი გრანელი

My life is a poem

In this good place one even finds the flowers.
This feeling's higher than the skiey towers.
My life is full, as petals on the bowers.
My life is short. It's measured by the hours.

აქ ყვავილებიც მოიპოვება

აქ ყვავილებიც მოიპოვება,
ეს გრძნობა ცაზე უმაღლესია.
ჩემი ცხოვრება არის პოემა,
ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია.

After death

Winter will come...

I will die early in the morning, before dawn, when a winter moon will shine on the frozen street. Before I die, I will remember Tbilisi's nights and my beautiful sister: these two inflamed me all my life.

So will be the end of the light, and remembered seconds will disappear.

I will enter into Death's quiet hands.

My tormented body will become one with the world's elements.

And I will be at rest.

My coffin will be plain.

And my passing will be without tears.

My body will be burned at two o'clock in the afternoon near Tbilisi.

My funeral day will disturb colored clouds and the wind will blow.

The pall that will cover my body will be old and white. A simple priest, one who had not read my bloody book, *Memento Mori*, will chant a requiem. He will pity me who did not know the story of my soul, which is incinerated. Only poets will be standing with my dead body. They will remember from my prose: lines.

Despair will follow.

The requiem will end in the wind.

My dead body will be lowered into the ground.

And a rude gravedigger will throw the first dirt onto my face.

Earth and stones will make the last dull sound on my coffin.

The ritual will end.

Only quietness and I will remain.

On their way, the people will speak about me.

Night will come...

I will be alone at night in the cemetery, afraid. I will leave my coffin and run naked away from my grave:

And I will cry like a crazy man. Won't someone help me, hide me!

No one will deliver me from my torment, and I will fall down—I will feel myself in the grave, and I will fall asleep forever.

My sister will stand like a light over my head—quietness.

Three days after my funeral, my grave will be covered by snow.

The whole country will be white.

That village where I was born will become like a desert.

Winter will pass with rain and winds.

Spring days will begin.

The trees in the cemetery will be filled with leaves.

Sunday morning, when the church door will open for all pilgrims, some lady lost in thought will come to my grave. She will remember my burned face. She will remember my torment and she will pity me.

სიკვდილის შემდეგ

დადგება ზამთარი...

მოვკვდები ღამით, გათენებისას, როდესაც გარეთ იქნება ზამთრის გაცივებული მთვარე და ყინვა. სიკვდილის წინ მომაგონდება თბილისის ღამეები და ჩემი უნაზესი და: ეს ორი შეერთებული კოცონი, რომელიც მწვავდა მე ყოველთვის.

ასე გათავდება სინათლე, გაჰქრებიან მოგონების წამები.

გადავცემი სიკვდილის მდუმარე ხელებს.

ჩემი წამებული სხეული შეუერთდება მსოფლიო ელემენტებს.

და მე ვიგრძნობ უმაღლეს მოსვენებას.

ჩემი კუბო იქნება სადა

და პროცესია უცრემლო.

მე დამასაფლავებენ შუადღის ორ საათზე თბილისის ახლო.

ჩემი დაკრძალვის დღეს აიშლებიან ფერადი ღრუბლები და ამოვარდება შორეული გრიგალი.

ბალდახინი, რომელიც წაიღებს ჩემს ცხედარს, იქნება თეთრი და მოძველებული. პანაშვიდს გადამიხდის ვინმე უბრალო მღვდელი, რომელსაც არ ექნება წაკითხული ჩემი სისხლიანი წიგნი «Memento mori» არ შევეცოდები მღვდელს, რომელსაც არ ეცოდინება ჩემი დაფერფლილი სულის ისტორია. მხოლოდ ცხედართან მდგომ პოეტებს მოაგონდებათ ჩემს დანისლულ ლექსებიდან სტრიქონები.

მოვა უიმედობა.

პანაშვიდი გათავდება ქარში.

ჩემს ცხედარს ნელა ჩაუშვებენ სამარეში.

და პირველ მიწას სახეზე მომაცრის ვინმე უხეში მესაფლავე.

კუბოს ფიცარზე შეწყდება უკანასკნელი გუგუნი მიწის და ქვების.

პროცესია დაიშლება.

მე და სიჩუმე დავრჩებით მარტო.

გზაში ისაუბრებენ ჩემზე.

დაღამდება...

მე შემეშინდება მარტო სასაფლაოზე, ღამით.

დავტოვებ კუბოს და ტანშიშველი გამოვიქცევი სამარიდან.

და გიჟივით ვიკივლებ, რომ მომეშველონ, რომ დამიფარონ.

არავინ იქნება ჩემი მისნელი, ისევ დავცემი, – თავს ვიგრძნობ სამარეში და კვლავ მივეცემი ძილს დაუსრულებელს.

ნათელივით თავზე დამადგება ჩემი განუყრელი და – სიჩუმე.

თეთრად დასუდრული იქნება მთელი ქვეყანა.

ის სოფელი, სადაც მე დავიბადე, დაემსგავსება უდაბნოს.

გაივლის ზამთარი, წვიმით და ქარებით.

დადგებიან გაზაფხულის დღეები.

შეიფოთლება სასაფლაო.

კვირა დილით, როდესაც ყველა მლოცველისათვის გაიღება ეკლესიის კარები, ჩემ საფლავთან დაფიქრებული მოვა ვინმე ქალი, მოიგონებს ჩემს დამწვარ სახეს, მოიგონებს ჩემს წამებას და შევეცოდები.

So the centuries will pass.

On my grave the distant sun will shine.

Mists of the evening will cover the long-forgotten stone, and the darkness will cover my grave.

The rains will come, storms will howl, and yellow leaves will fall on my jaded grave. In time, moss will cover my grave in black drops, and grass will grow over me.

Women dressed in white will pass by my grave in the summer time. Dimly, as in a mirror, strange fingers will play on a grand piano.

Passing trains with no hope will cry early in the morning. Sunday will come, and near me bells will ring and candles will be lighted.

Pilgrims with hands raised to Heaven will become tired. The Mass will end.

The church will close. Icons, imprisoned like captives, remain inside. And in the cemetery a crow will fly and caw.

The eyes will disappear by which Tbilisi's night lay like heavy stones.

And my grave's eternal guard will be my sweetest sister—and quietness.

ასე გაივლიან საუკუნეები.

ჩემ საფლავს დაადგება მზე შორეულ რიცხვის.

ჩემ მიერ უხილავ საღამოს ბინდი დაფარავს მივინყებულ ლოდებს და ჩემი საფლავიც შეიმოსება სიბნელით.

წამოვა წვიმა, ქარიშხალი და მოწყენილ საფლაგზე დამაყრის ყვითელ ფოთლებს. ასე დროთა შავი წვეთებით დახავსდება ჩემი სამარე, ზედ წამოიზრდება ბალახი.

ზაფხულში, საღამო დროს, ჩემს საფლავს ჩაუვლიან თეთრად გამონწყობილი ქალები, შორს, სარკესთან უცნობი თითები დაუკრავენ როიალს.

დილაადრიან უიმედოდ იკივლებენ ორთქლმავლები. მოვა კვირადღე და ჩემს ახლოს დარეკავენ ზარებს, აანთებენ სანთლებს.

დაიღლებიან ხელაპყრობილი მლოცველები.

წირვა გათავდება.

საყდარს დაკეტავენ, ხატები დამწყვდეულ ტუსაღებივით დარჩებიან შიგ. და სასაფლაოს ჩხავილით გადაუფრენს ყვავი.

გაქრება თვალები, რომელზედაც ესვენა თბილისის ღამეები მძიმე ლოდებივით.

და ჩემი სამარის სამუდამო დარაჯი იქნება ჩემი უნაზესი და – სიჩუმე.

Poet prisoner

My thoughts are black; they come again to me.
My torture's hour is white as bakers' paste.
My quest is not the earth, like Christ I flee,
My flight from sullen earth prepared in haste.

It's you alone are welcomed by my heart.
It's you! The angel of a painful past.
It's you who know how I was torn apart.
It's you who know my torture will not last.

I had no other I could call my friend.
I only have the wind behind my back.
I fall into a trap and meet my end.
I yield to the despair so cold and black.

A silence came to me. Now let me stay.
A long and troubled time has slowly passed.
A clear blue sky is sparkling far away.
A call from Christ among the stars at last.

The month of June will come in just a while.
The day is now the 27th of May.
The ache I feel is for a peaceful isle,
The land enfolded by a quiet bay.

This tortured heat, this noise and fevered pain.
This drizzling rain now falls with little sound.
This fortress prison and its iron chain.
This heavy leprous place on putrid ground.

When in my heart there is a stronger ache,
When I am looking at the thug and thief,
When thinking that this night will never break,
When from the darkness there is no relief.

And all my hopes are washed away with tears,
And all I am is mournful once again,
And all around me given in to fears,
And I must now accept the fated pen.

Now comes no dawn, and now I am upset.
Now night is quiet and the ground is soaked.
Now maybe someone will recall me yet,
Now like the poet and the pris'ner yoked.

პოეტი პატიმარი

შავი ფიქრები გროვდება ისევ,
დგება წამების თეთრი საათი.
მინა არ მინდა და როგორც ქრისტე,
მეც ვემზადები გაფრენისათვის.

ეს გული მხოლოდ შენ გესალმება,
შენ, ანგელოზო მძიმე წარსულის.
რა იქნებოდა, რომ ჩემს წამებას
ქონოდა სახე ან დასასრული.

სხვა მეგობარი მე არ მყოლია,
მხოლოდ ქარია ჩემი მხლებელი,
უფრო ხშირია მელანქოლია
და გაფიქრება შეუძლებელის.

იყო სიჩუმე, სამი წერტილი,
მას შემდეგ ბევრი ხანი გავიდა.
ახლა შორს ელავს ცა მოწმენდილი
და მიხმობს ქრისტე მე ვარსკვლავიდან.

ალბათ ივნისი დადგება მალე,
დღეს ხომ მაისის ოცდა შვიდია.
და მენატრება ისეთი მხარე,
სადაც დუმილი და სიმშვიდეა.

ისმის ხმაური, არის ცხელება
და ჟონავს წვიმა, ოდნავ ხმოვანი.
ციხე დგას, როგორც საშინელება,
დამძიმებული და კეთროვანი.

გულის ტკივილი უფრო ღრმავდება,
როდესაც ვუმზერ ჯიბგირს და ბანდიტს.
ალბათ ეს ღამე არ გათავდება,
ძნელია მისვლა გათენებამდის.

და იმედები ისევ ტირიან
და მწუხარება ჩემი მეობა,
კარები ირგვლივ დაკეტილია
და ვურიგდები მდგომარეობას.

ალარც თენდება, უფრო ვღონდები,
ღამეა ჩუმი და ნაწვიმარი.
ალბათ ვილაცას იქ ვაგონდები,
როგორც პოეტი და პატიმარი.

Spring evening

It is a quiet evening of spring.
From tree to tree a bird will take to wing.
The soaring soul will pass its bounds in flight
And, Darling, I recall one blissful night.

One night and we'll arrive at Heaven's gate.
Oh! joy and bliss have come to my estate.
Another dream space stretches out its girth.
The moon is tired of looking at the earth.

It is a quiet evening of spring.
From tree to tree a bird will take to wing.

Forever shining

To cry—It is the only thing that is left for me to do. Alexander Blok
I cry, but tears refuse to wash my cheeks,
And distant space will carry me along.
My soul took wing as if a bright white dove,
But left my frame on darker sinner ground.

Perhaps there was someone who grieved for me,
But then when I was not aware of that,
My thoughts go to my everlasting soul,
A pale blue light that shines till end of days.

In just a little while my blood will dry,
And I can see the yellow gown of death.
I'm like an ash, around my heart is cold,
But in the world the fire of grief is lit.

I cry but tears refuse to wash my cheeks,
And distant space will carry me along.
My soul took wing as if a bright white dove,
But left my frame on darker sinner ground.

გაზაფხულის საღამო

გაზაფხულის საღამოა მშვიდი,
ხიდან ხეზე გადაფრინდა ჩიტი.
სული საზღვარს გადასცდება ფრენით,
ახლაც მახსოვს მისამართი შენი.

ცამდე წვდება ღამეების სიგრძე,
რალაც დიდი სიხარული ვიგრძენ,
წინ მეშლება სხვა ოცნების არე.
მიწის ცქერით დაიღალა მთვარე.

გაზაფხულის საღამოა მშვიდი,
ხიდან ხეზე გადაფრინდა ჩიტი.

მარადისობის ლაჟვარდები

ცრემლი არ მოდის, მაინც მე ვტირი
და შორეული სივრცე მიტაცებს.
სული გაფრინდა თეთრი მტრედით,
სხეული დარჩა ცოდვილ მიწაზე.

ალბათ იქ ჩემზე ვიღაც ნაღვლობდა,
მაშინ როდესაც მე არ ვიცოდი.
ასე მგონია სულთან ახლოა
ცისფერი შუქი მარადისობის.

ცოტა ხნის შემდეგ სისხლიც გაშრება,
ვხედავ სიკვდილის ყვითელ მანტიას.
მე ვიფერფლები, გულის გარშემო
მსოფლიო სევდის ცეცხლი ანთია.

უკვე დაღამდა, ისევ მე ვტირი;
და უხილავი სივრცე მიტაცებს,
სული გაფრინდა თეთრი მტრედით,
სხეული დარჩა ცოდვილ მიწაზე.

I'm burned with my own flame

I'm burned with my own flame.
I vanish from the earth.
Somewhere my little foes
Are glad to see me go.

What can I do in chains?
Desire takes to the sky,
And here my saddened soul
Is like a dying leaf.

It's Saturday and then
It's Sunday and a ghost
Arrives in vivid dreams—
My dead mother appears.

The poplar's bent by wind.
Now glow the music's sound.
I'm burned with my own flame.
I vanish from the earth.

This day

Alone again, the wind is all around,
And the tornado hunts the ship of dreams.
This day, my dear! is just another dream,
This day that seems to be an autumn day.

It's life again, and I don't want to die,
And here, I bring my sacred soul to you.
This day reminds me of a time now past
This day that seems to be an autumn day.

დამწვა საკუთარ ალმა

დამწვა საკუთარ ალმა,
ვატყობ, თანდათან ვქრები.
სადღაც ხარობენ ალბათ
ჩემი პატარა მტრები.

რა ვქნა, ციხეა, ვშფოთავ,
ცისკენ მივყავარ სურვილს.
და ემსგავსება ფოთოლს
ჩემი მწუხარე სული.

მოდის შაბათი, კვირა,
საშინელ სურათს ვხედავ.
და მესიზმრება ხშირად
მიცვალებული დედა.

ლუნავს ქარები ალვას,
ელავს მუსიკის ხმები,
დამწვა საკუთარ ალმა,
ვატყობ, თანდათან ვქრები...

ეს დღე

ისევ მართო ვარ, ირგვლივ ქარია,
გრიგალი მისდევს ოცნების ხომალდს.
ეს დღე, ძვირფასო, სხვა სიზმარია,
ეს დღე, რომელიც გავს შემოდგომას.

ისევ სიცოცხლე, სიკვდილი არ მსურს
და წმინდა გული მე შენთან მომაქვს.
ეს დღე მაგონებს შორეულ წარსულს,
ეს დღე, რომელიც გავს შემოდგომას.

Wandering without aim

This autumn season and this field of grass
Are calling me to wander without aim.
I want to fly away, to fly on high,
Because the soul's impatient on the ground.

Now dries the pool of blood from aching heart.
I'm to the streets as bees to honeyed hives.
And on the cemetery's winding paths
I meet the beggars and the prostitutes.

Now, too, the hardships press upon us all,
And I am in the wine; I cannot stop.
And so I greet the person that I meet
Whose salty tears are rolling down his cheeks.

And I recall the night not long ago
When I was sleeping in the box of trash.
The wind is howling and the organ cries,
And on his perch the jaded parrot sits.

And you, my Motherland! You're scaring me
When all alone I dream during the day.
Oh, Holy God! Why did you give me birth?
You know I did not ask for this my life.

I feel that I am chained to solid ground.
(Somewhere there's fear; someone is turned to ash.)
Someday, someone who's tortured then will come,
And on my grave he'll stand and ponder hard.

For then such thinking is more difficult,
For then my eyes are waiting for the light.
Oh, God! What darkness is around me now!
Oh, God! What mist there is around me now...

უმიზნო ხეტიალი

ეს შემოდგომა და ეს მინდორი
მიხმობს უმიზნო ხეტიალისთვის.
მალლა გაფრენა მე მოვინდომე,
რადგან მიწაზე სული არ იცდის.

შრება სისხლისგან გული – აუზი
და მიპყრობს ქუჩა, ვით თაფლი ფუტკარს.
თითქმის ყოველდღე სასაფლაოზე
ვხვდები მათხოვარს და პროსტიტუტკას.

ახლაც გარშემო მძიმე წამია,
ახლაც ქარში ვარ, თავს ვერ ვუშვებ.
და ვესალმები იმ ადამიანს,
ვისაც ცრემლები ლოყას უსველებს.

და მაგონდება ისევ ის ღამე,
როცა მეძინა სანაგვე ყუთში.
ახლა ქარია, ტირის არღანი
და მოწყენილი ზის თუთიყუში.

შენ, დედამიწავ, უფრო მაშინებ,
როცა ოცნებით ზეცას მოვიარ.
წმინდაო ღმერთო! რად გამაჩინე,
მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვია?!

ისევ მიწაზე ვარ მიჯაჭვული
(სადღაც შიშია, ვიღაც ფითრდება).
მოვა ოდესმე ვინმე ტანჯული
და ჩემ საფლავთან ის დაფიქრდება.

და ასე ფიქრი უფრო ძნელია,
როცა თვალები ნათელს უცდიან.
ღმერთო! ჩემს ირგვლივ რა სიბნელეა,
ღმერთო! ჩემს ირგვლივ რა ბურუსია?!

To Vano Sarajisbvili

The curtain now descends; the scene is dark.
The final curtain falls; the play is done.
Oh, Vano! Now we know your song is true.
“Alas, poor me! You do not have a fate.”

And now are seconds grieving all around.
The ticking seconds grieve beside the tears.
The Georgian scene is dark, a heavy night;
The Georgian scene becomes a mournful place.

On your way you’ll fly across the light,
For only mist will be the campground now.
And only sorrow will the garland be
That shields your upraised coffin from the glare.

You are no longer dear today, and yet
You leave with us your brightly gleaming light.
How sad that all you were has disappeared,
Your voice: That fire that froze us in our skin.

The curtain now descends; the scene is dark.
The final curtain falls; the play is done.
Oh, Vano! Now we know your song is true.
“Alas, poor me! You do not have a fate.”

ვანო სარაჯიშვილს

დაეშვა ფარდა, დაბნელდა სცენა,
შენყდა შრიალი და მისტერია.
ვანო! აღსრულდა შენი სიმღერა:
„თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია!“

და ახლა ირგვლივ გლოვის წამია,
წამია გლოვის, ცრემლებს გარდა.
ქართულ სცენაზე მძიმე დამეა,
ქართული სცენა დამგლოვიარდა.

შენ გადაფრინდი სინათლის იქით,
რომ მხოლოდ ნისლი იყოს კარავი.
და გვირგვინების მწუხარე რიგი
ახლა შენს მაღალ კუბოს ფარავენ.

დღეს აღარა ხარ, ძვირფასო, მაგრამ
ჩვენთან ელვარებს შენი ნათელი.
სამწუხაროა, რომ ასე გაჰქრა
შენი ხმა: ცეცხლი და ჟრუანტელი.

დაეშვა ფარდა, დაბნელდა სცენა,
თვალეები მაინც შენ გიცქერიან.
ვანო! აღსრულდა შენი სიმღერა:
„თავო ჩემო, ბედი არ გიწერია!“

Thoughts to Tzaghver

The cold winds blow and I've no chance to rest,
And there you are, giving me hope for life.
There was the silence of a cloudy day,
And we were waiting at the high fir trees.

And you were sleeping there as if a queen.
I walked along with sadness in my heart,
Amid the dark despair and hopelessness,
And misty mountains of my Tzaghver.

In blowing winds you could not hear my cry,
And somewhere near a bell pealed out its call.
It was in evening and I felt the pain,
And in my silence time was passing by.

The winter wind did not afford me rest;
I dreamed of summer's garden and the field.
The sad rough sea encompassed me around,
And I was waiting for a sudden death.

High Heaven!

High Heaven! Now I look at you again.
Perhaps one waits for me in some strange place.
My Darling! I am at a crossroad here,
And I know now which is my own true way.

Still I am here, but I am there, as well.
My poem is my heart; it is my blood.
I hear the music in a silent place,
And now my death will come to me with ease.

ფიქრები წალვერში

არ მომასვენეს ცივმა ქარებმა
და შენ ცხოვრების იმედს მაძლევდი.
იყო ღრუბლიან დღის მდუმარება
და მოლოდინი მათალ ნაძვების.

შენ იქ გეძინა, როგორც დედოფალს,
მე დავდიოდი მეტი ნალველით.
გარშემო იდგა უიმედობა
და ნისლიანი მთები წალვერის.

შენ არ გესმოდა ჩემი ტირილი
და სადღაც ახლო ზარი კიოდა.
იდგა საღამო, ვგრძნობდი ტკივილებს
და ჩემს დუმილში დრო გადიოდა.

არ მომასვენეს ზამთრის ქარებმა,
ვნატრობდი ზაფხულს, ბალით, მდელოთი.
ირგვლივ დელავდა ზღვა მწუხარება
და მე უეცარ სიკვდილს ველოდი.

მაღალო ცაო, ისევ შენ...

მაღალო ცაო, ისევ შენ გიმზერ,
იქ, უცხო მხარეში ალბათ მომეღიან.
ძვირფასო ვდგავარ გზაჯვარედინზე
და ვიცი, ჩემი გზა ახლა რომელია.

ისევ აქა ვარ, თუმცა ვარ იქაც,
და ლექსი – გულია, და ლექსი სისხლია.
სხვაგვარ დუმილით უსმენ მუსიკას
და ახლა სიკვდილი ასე ადვილია.

From Village to Tbilisi

I still prepare my strength to meet the morn,
And in my soul an angel makes her home.
What I must do, Tbilisi I must see,
I must see her, but she does not see me.

From morning sun a sparkling light descends;
The afternoon arrives on brightest beam.
And still Tbilisi's light is calling me,
And still I want to see Tbilisi's sky.

This sunny day I'm gazing at the lamp.
The devil quietness is standing guard.
I will die soon. I know within my heart
That I'll be thrown onto Tbilisi's ground.

My fate

My melancholy follows stormy days.
I felt the heavy burdens of the earth.
I want to go and see my mother's grave,
And there to shed the tears of innocence.

The heart should sing but in a different way,
But I, I had to carry different sins.
And Georgia loves me more than I can say,
A poet heaven sent to sing its songs.

Still I am thirsty walking in dry fields.
I wait to see the rain on village green.
This is my constant sorrow and distress:
That I will stay a stranger for all time.

სოფლიდან თბილისი

მე ისევ ძალას ვიკრებ დილისთვის
და ანგელოზი ჩემ სულში ცხოვრობს.
რა ვქნა, დღეს მინდა ვნახო თბილისი,
ვნახო თბილისი და მეუცხოვოს.

მზის ნაპერწკალი ეშვება ციდან,
მოდის შუადღე, როგორც ანთება.
ისევ თბილისის შუქი მიზიდავს,
ისევ თბილისის ცა მენატრება.

მზიანი დღეა, მე ჩინარს ვუმზერ,
სოფელს სიჩუმის დემონი იცავს.
მალე მოვკვდები და ვიცი გულზე,
რომ დამაყრიან თბილისის მიწას.

ჩემი ბედი

მონყენა მოსდევს ამნაირ ავდარს,
მე ხომ ვიგრძენი მთელი სამყარო.
მინდა მივიღე დედის საფლავთან
და იქ უმანკო ცრემლი დავღვარო.

გული სხვაგვარად უნდა ამღერდეს,
მე სხვა ცოდვები უნდა მეზიდა.
და საქართველო ასე მალმერთებს
პოეტს, წამოსულს მაღალ ზეციდან.

ისევ მწყურია მინდვრად გარება
და მენატრება წვიმა სოფელის.
ეს ჩემი სევდა და მწუხარება
დარჩება მარად შეუცნობელი.

8th of June

It is the 8th of June and it is hot,
My dreams are climbing high into the sky.
I want to get away from everyone.
I want to run away to somewhere else.

But still I have some strength that's left in me
Some strength to feel the rose's quietness.
It's only you who feel and think of me,
—And do you know my constant sorrow's name?

Here I am standing rooted to the ground,
And yet I want to wander in the field.
And still it is a warm and sunny day,
And still I wander as I look for joy.

I saw the ugly dreams that saddened me;
It was, I think, the morn of yesterday.
I think, I know, it will not have a face:
And now there is Tbilisi without me.

My dreams are climbing high into the sky.
And I regret that I am in this place,
And I am like a thief, a fugitive;
And I will hide myself in heavy woods...

8 ივნისია, ცხელა

რვა ივნისია, ცხელა,
ოცნება ადის ცამდე.
მინდა მოვშორდე ყველას,
მინდა გავიქცე სადმე.

ჯერ კიდევ ძალა შემწევს,
ვიგრძნო ღუმელი ვარდის.
მხოლოდ შენ ფიქრობ ჩემზე,
– იცი რას ქვია დარდი.

ისევ მინასთან ვდგევარ,
მინდა გავიდე ველზე,
ისევ მზიანი დღეა,
ისევ სიხარულს ვეძებ.

ავი სიზმარი ვნახე,
მგონია, გუშინ დილით,
ალარ ექნება სახე
ახლა უჩემო თბილისს.

ოცნება ადის ცამდე,
ვნანობ ამნაირ დღეში.
და ყაჩაღივით სადღაც
დავიმალევი ტყეში.

Rainy day

First comes brisk wind,
And days depart.
And still the rain.
The weather's bad.

You wait afar,
Hear arias.
A darkened room
Your silent tomb.

Alas, poor me!
My heart's afire.
The weather's bad.
You yearn for sun.

First comes brisk wind,
And days depart.
And still the rain.
The weather's bad.

My thoughts

My thoughts come only after you have gone,
A windstorm blows, the mountains on all sides.
And this may be the night that I will die,
Before my death I will not see you more.

My life cannot protect me from all this,
The time will come and I will still be drunk.
And even now I thirst to see your face,
And I'll remember you forevermore.

წვიმიანი დღე

ქარი დგება წინ
და დღენი მიდიან.
გარეთ ისევ წვიმს,
ცუდი ამინდია.

შორეულს ელი,
ისმენ ამ არიას.
ეს ბინა ბნელია
შენი სამარეა.

შენ, ჩემო თავო,
გრძნობ გულის ანთებას.
იგონებ ტაროსს
და მზე გენატრება.

ქარი დგება წინ
და დღენი მიდიან.
გარეთ ისევ წვიმს,
ცუდი ამინდია.

ჩემი ფიქრები მხოლოდ შენ მოგდევს

ჩემი ფიქრები მხოლოდ შენ მოგდევს,
ქრის ქარიშხალი, მთებია ახლო.
მე შეიძლება ამაღამ მოვკვდე
და სიკვდილის წინ შენ ველარ განახო.

ცხოვრება ასე ვერ შემინახავს,
მოვა დრო და მე ისევ დავთვრები.
ახლაც მწყურია მე შენი ნახვა,
ახლაც გიგონებ და მენატრები.

A sad light appeared

On this dark day sad light appeared,
And now today's the twenty-third.
Just like a candle time burns down.
This night's more quiet than the rest.

That I'm exhausted you can see,
There someone gazes at the field.
And even now are hanging there
White earrings in the moon-lit sky.

Down from the sky are falling thoughts,
Rough roads go on eternally.
I'm still behind the prison walls;
And Oscar Wilde's torment is mine.

Strong passion yet will come to me,
And my desires will disappear.
Just like a candle time burns down.
This night's more quiet than the rest.

Thoughts Fly

Thoughts fly, some thoughts are white, some thoughts are black,
And these dark, tortured days transform my face.
It's time to kill myself, to end it all,
I can no longer wait for something else.

Even my poetry can't save me now,
Even my poetry—my book of blood.
I know I am so great in poetry,
And yet I find myself so lost in life.

მწუხარე შუქი ჩნდება

მწუხარე შუქი ჩნდება
და რიცხვი ოცდასამია.
დრო სანთელივით დნება
და უმშვიდესი ღამეა.

მე რომ მეტყობა დაღლა,
იქ ვილაც მინდორს გაჰყურებს.
ახლაც კიღია მალლა
მთვარე – ცის თეთრი საყურე.

ციდან ფიქრები ცვივა,
წინ მიდის გზები უვალი.
ისევ ციხეში ვზივარ,
მახსოვს წამება უალღის.

მოვა ძლიერი ვნება
და სურვილები გამიარს.
დრო სანთელივით დნება
და უმშვიდესი ღამეა.

ქრიან ფიქრები, თეთრი და შავი

ქრიან ფიქრები, თეთრი და შავი,
და ეს დღეები სახეს მიცვლიან.
ახლა ხომ დროა, მოვიკლა თავი,
მეტის მოთმენა არ შემიძლია.

მე ვერ მიშველის თვით ჩემი ლექსიც,
თვით ჩემი ლექსი — სისხლის რვეული.
პოეზიაში ვარ უდიდესი
და ცხოვრებაში — გზადაბნეული.

The time for Flowers

The time for flowers comes in May,
And greater grief ascends the throne.
As I await some hoped-for day
Perhaps my pain will disappear.

I am in tune with sorrowed bells,
The sorrow of the wind is mine.
The day before the rains poured down.
And now how good the weather is.

And still in torment I can feel
A thousand painful thoughts intrude.
The row of dreams is far away,
The air is heavy with the rain...

These thoughts will go away

These thoughts that come to me will go away,
And like a fortune teller you will come.
And still I think that you do not know me,
That you could not meet me so long a time.

But still I find my life is very good,
The night whirlwind is flying 'round my head.
What is the word? It is not Death
Describes my grief and my excited state.

I think tomorrow I will have some strength,
I think my task is very difficult.
And still I think that you do not know me,
That you could not meet me so long a time.

დადგა სეზონი ყვავილის

დადგა სეზონი ყვავილის
და უფრო სევდა გამეფდა.
ალბათ ოდესმე გაივლის
ჩემი ასეთი წამება.

ვაცილებ ზარების წუხილს
და გულში სევდის ქარია.
რანაირად წვიმდა წუხელ,
ახლა რა კარგი დარია.

და ისევ მეხვევა ირგვლივ,
ფიქრები ათასნაირი.
შორეულ ოცნების რიგი,
და უმძიმესი ჰაერი.

ეს ფიქრი წავა ოცნების იქით

ეს ფიქრი წავა ოცნების იქით
და შენ გაჩნდები, როგორც მისანი.
მე დღესაც ვნანობ, რომ ვერ გამიგე,
რომ შენ ამდენ ხანს ვერ გამიცანი.

თუმცა სიცოცხლე მაინც კარგია,
ლამის გრიგალი თავზე მევლება.
სიკვდილის გარდა, კიდევ რა ჰქვია
ჩემს ასეთ გლოვას და აღელვებას?!

ვფიქრობ, ხვალისთვის ძალას დავიკრეფ,
ვფიქრობ, მძიმეა ჩემი მიზანი.
ვნანობ, ამდენ ხანს რომ ვერ გამიგე,
რომ შენ ამდენ ხანს ვერ გამიცანი.

Waiting for you

My heart beats faster as I wait for you.

I think of you, and as I see your face,
A welcome sun breaks through the darkened clouds.
Oh, Darling! Why was it so hard to come?
Oh, Darling! What caused you to be so late?

Now in my heart and head this feeling grows,
And now the winds do shake the willow tree.
My tragic story I will tell to you,
And I'll begin to cry much like a child.

So torture and my sighs will go away
And you will come to me with snow-white hands.
You will come tired and ask about my health.
You will come close and you'll caress my cheek.

The night will be a long and tortured night,
The night will be both cruel and merciless.
And these impatient searching eyes, blue eyes,
My eyes, my longing eyes, still wait for you...

The sky is clouded

The sky is clouded, and bad weather comes,
My shoulders bear the grief of all the world.
So this is how we passed the winter days,
So this is why the hate is in our hearts.

Now hear the chorus of the rustling leaves,
And teeming rain intends to soak the ground.
Today I wander all about the place,
Already I am weary of the day.

Now passes by a woman of beauty,
Where voices of the bells sound out their grief.
Look here! It's evening and my reddened eyes
Are full of sorrow and they want to sleep...

შენს მოლოდინში

ჩემი გული უფრო გამალებით ცემს შენს მოლოდინში!

მე შენზე ვფიქრობ და თითქოს გხედავ,
ვფიქრობ და ისევ დღეა მზიანი.
ძვირფასო, მოსვლა რად გაგიძნელდა,
ძვირფასო, რისთვის დაიგვიანე.

ახლა ეს გრძნობა უფრო მეტია,
ახლა ქარები არხვევენ ტირიფს.
მე შენ ვიამბობ ჩემს ტრაგედიას
და როგორც ბავშვი, დავიწყებ ტირილს.

ასე გაივლის წამება, ოხვრა,
შენ მოხვალ ჩემთან თეთრი ხელებით.
მოხვალ დაღლილი, მეტყვი: როგორ ხარ?
მოხვალ და ვიცი, მომეფერები.

თუმცა იქნება ღამე წამების,
ღამე სასტიკი და ულმობელი.
და ეს თვალები, ლურჯი თვალები,
ჩემი თვალები ისევ მოგელის.

ცა იღრუბლება, მოდის...

ცა იღრუბლება, მოდის ავდარი,
მე დამაქვს სევდა ჩვენი პლანეტის.
ასე გავიდა მთელი ზამთარი,
ასე შეგვძულდა ჩვენ ერთმანეთი.

ახლა ფოთლების გუნდი შრიალებს
და წვიმას უნდა ცრემლი დანამოს.
მე დღეს იმდენი ვიხეტიალე,
უკვე დაღლილი ვხვდები სადამოს.

ახლა იქ მიდის ღამაში ქალი,
სადაც გაისმის ზარების გლოვა.
ჰა, სადამოა და ჩემი თვალი
უფრო მწუხარე და უძილოა.

Mystery

I now recall who is my enemy,
I'm talking with a stranger even now.
Consider now this verse – a mystery,
And this the feeling that I soon will die.

I'm now as quiet as a mummy bound,
And maybe there is nothing to my life.
And all around the somber quietness
The stillness of a garden in decay.

Today the weather is a welcome guest,
But I am following a tired dream.
I stand beside a spreading cypress tree,
And just beyond the pleasant light blue house.

This eye of mine looks for a better life,
And weeping, tears flow down across my cheek.
A fragrance now surrounds me and I sense
Pink blossoms of the early wild plum.

I now recall who is my enemy,
I'm talking with a stranger even now.
Consider now this verse – a mystery,
And this the feeling that I soon will die.

მისტერია

ის მახსოვს, ვინც მტერია
(გსაუბრობ უცნობ კაცთან).
ეს ლექსი – მისტერია
და სასიკვდილო განცდა.

მე ვსდუმვარ, ვით მუშია,
ალბათ სიცოცხლე არ ღირს.
და ახლა სიჩუმეა
მიტოვებული ბაღის.

დღეს კარგი ტაროსია,
მივსდევ ოცნებას დაღლილს.
ირგვლივ კვიპაროსია,
გარდა ცისფერი სახლის.

ეს თვალი მსურველია,
კიდევ დაღვაროს ცრემლი.
და ირგვლივ სურნელია
აყვავებული ტყემლის.

ის მახსოვს, ვინც მტერია
(გსაუბრობ უცნობ კაცთან).
ეს ლექსი – მისტერია
და სასიკვდილო განცდა.

To dear sisters: Masbo and Zoia

What must I do? There have been many days
In which I have not seen my village home.
I walk alone; the night is dark and still.
I walk as though a stranger on the land.

A poet will be tired by blue dreams,
Because the life is difficult to bear.
And in my dreams I see our family's house,
The house that's sold so many years ago.

I'm loved by many hearts sincere and true,
(And now this moon is shining with more light)
My sisters, I believe! That what you think
About the tortured life I lead is right.

Now I'm alone; the times are now long past,
When in the streets I shouted out my voice.
You must not worry now about my life
I soon will come to you dear sisters mine.

Today I destroyed yesterday's thoughts

Today I dashed the thoughts of yesterday,
A different colored dream appeared to me.
I think, my Dear! I bear the heavy guilt,
For all the consequences of my acts.

Still every day is horrible for me,
Before me there's a book that's stained by blood.
I'm sad and grieving, still I do not know
The cause of my distress, of my torment.

My soul ascends, my heart now disappears,
As I look down at my imagined corpse,
I do not know if it is really mine,
Or if this vision now is but a dream.

ძვირფას დებს (მაშოს და ზოზიას)

რა ვქნა მას შემდეგ დიდი ხანია,
რაც არ მინახავს ჩემი სოფელი.
მარტო მივდივარ, ჩუმი ღამეა,
მივდივარ ასე შეუცნობელი.

პოეტს ცისფერი ოცნება დაღლის,
რადგან სიცოცხლე მეტად რთულია.
და მესიზმრება ის ჩვენი სახლი
რომელიც უკვე გაყიდულია.

მე შემეყვარეს ბევრმა გულებმა,
(ეხლა ეს მთვარე უფრო მკრთალია)
მწამს დებო! თქვენი შეხედულება
ჩემს ცხოვრებაზე რომ მართალია.

ეხლა მარტო ვარ, ის დრო წავიდა,
როცა ქუჩაში ვახდენდი დებოშს.
ნუ დარდობთ ჩემზე, იყავით მშვიდათ,
მე მალე მოვალ ძვირფასო დებო!

დღეს გუშინდელი ფიქრი დავშალე

დღეს გუშინდელი ფიქრი დავშალე,
გაჩნდა ოცნება კიდევ სხვა ფერის.
ვფიქრობ: ძვირფასო, რა დავაშავე,
ან რისთვის მოხდა ეს ყველაფერი?!

ისევ საშინელ დღეებს განვიცდი,
წინ მიდევს წიგნი, სისხლით ნაფერი.
ვლონდები, ვდარდობ, თუმცა არ ვიცი
რის ნიშანია ეს ყველაფერი?!

სული ამაღლდა, გული ილევა,
თითქო საკუთარ ცხედარს დავცქერი.
არ ვიცი, მართლა სინამდვილეა,
თუ სიზმარია ეს ყველაფერი?!

You will light up

The time may come when you will light my life,
But now sad minutes hang like heavy weights.
A quiet sky is standing on the ground,
And this dark country's like a wooden box.

There are but these: there's life, and there is death,
The fate of all the people here is cursed,
Up in the tower there's a quiet bell,
As if the bell's the church's silent heart.

So much I think, and then the night comes on,
The shadows may soon come across the land.
Green quietness is standing on the graves,
The church stands out against the land like snow.

Night came so clear

Night came so clear, no clouds to hide the sky,
Night came, and grief so soft an enemy.
I could not rest ; I threw the window up,
So I could see Tbilisi from my room.

And so I think and find that I'm alone,
And I'm still waiting for a miracle.
They took me from Tbilisi for a while,
Tbilisi now becomes for me a dream.

It is still night, the sky is lightning black,
And there's no end to my tormented state.
I think in two days' time I'll leave this cell.
I'll be exhausted on Tbilisi streets.

ალბათ მოვა დრო...

ალბათ მოვა დრო — შენც აინთები,
ახლა დარდების მძიმე წუთია.
მიწას ადგია ცა გარინდებით
და ეს ქვეყანა თითქოს ყუთია.

არის სიცოცხლე, სიკვდილიც არის,
ადამიანის ბედი კრულია.
დადუმებული კიდეა ზარი
და თითქოს ზარი საყდრის გულია.

მე ასე ვფიქრობ, დამდება კიდეც,
ალბათ ლანდებიც მალე მოვლიან.
დგას საფლავების მწვანე სიმშვიდე
და ეკლესია თითქოს თოვლია.

მოვიდა ღამე ასე აშკარა

მოვიდა ღამე — ასე აშკარა,
მოვიდა ღამე და სევდა რბილი.
ვერ მოვისვენე, ვაღებ ფანჯარას,
რომ გადავხედო აქედან თბილისს.

და ვფიქრობ ასე განმარტოებით
და ვუცდი ისევ სხვა საოცრებას.
და მომაშორეს თბილისს დროებით,
თბილისი გახდა ჩემთვის ოცნება.

ისევ ღამეა, ცა ელავს შავად
და ჩემს წამებას ბოლო არ უჩანს.
მგონი, ციხიდან ორ დღეში გავალ
და ისევ დამლლის თბილისის ქუჩა.

Old thoughts

Old thoughts still rise unwelcome in my mind,
Perhaps it is my fate to care for them.
So many stars bedeck the midnight sky,
The sky is lighted like a candle's flame.

My hopes are hidden by these prison walls,
The lightning always lights Tbilisi's skies.
The darkness steals into my prison cell,
Where I am sitting motionless alone.

I'm not the man the others think I am,
And I sustain the tortures with no word.
Some understand, but only I can feel
My thoughts until my body turns to stone...

Innocent tears

The tears of innocence fell on my heart.
The people said to be is just a dream.
I always gaze into the eyes of death.
I feel that I am sinking and rejoice.

These windy days, the leaves fly through the air,
And even hopes are coming near to me.
Why do I wait? What lies ahead for me?
I do not know why I am filled with joy...

ძველი ფიქრები ისევ დგებიან

ძველი ფიქრები ისევ დგებიან,
ალბათ ასეა ნება განგების.
ცაბე ურიცხვი ვარსკვლავებია,
და ცა ინთება, როგორც კანდელი.

ჩემს სურვილს ციხის კედლები ფარავს,
ელავს თბილისი – შუქი გაბმული.
საკანში ბინდი შემოიპარა,
სადაც მე ვზივარ სულგანაბული.

მე სხვა ვარ, ხალხი სხვაგვარად მიცნობს
და ჩუმად ვიტან ნამებას ამდენს.
სხვა ვინ მიხვდება, მხოლოდ მე ვიგრძნობ
ჩემს დაფიქრებას გაქვავებამდე.

უმანკო ცრემლი დამეცა ...

უმანკო ცრემლი დამეცა გულზე,
ყველამ თქვა: ყოფნა რომ სიზმარია.
სიკვდილს ყოველთვის თვალებში ვუმზერ,
ვგრძნობ ვიღუპები და მიხარია.

ქარების დღეა, ქრიან ფოთლები
და იმედებიც ახლო არიან.
ახლა არ ვიცი, რას ველოდები,
ახლა არ ვიცი, რა მიხარია.

You

Now you are gazing at the budding rose
In front of you you have my book of verse.
As tender poet you remember me,
You sit alone with memories and thoughts.

Me

In my distress I want to see my heart.
And how it burns and leaves me full of woe.
The others come, and you are not with me,
My heart is broken and I lean against a tree...
—25 May 1926

Dear Beethoven

Even today I remember dear Beethoven.
With joy I'm looking at nature.
Yesterday I said goodbye to Tbilisi
Today I want to come back to Tbilisi.

შენ

ახლა შენ უმზერ იმ ვარდის რტოებს,
წინ გიდევს ჩემი ლექსთა კრებული.
მიგონებ, როგორც უნაზეს პოეტს
და ზიხარ მართო, ჩაფიქრებული.

მე

მე მინდა ჩემი გულის დანახვა,
თუ როგორ იწვის მწუხარე გრძნობით,
სხვები მოდიან და შენ არა ხარ,
გულდანწყვეტილი ხეს მივეყრდნობი.
— 25 მაისი, 1926

დღესაც ვიგონებ ძვირფას ბეთხოვენს

დღესაც ვიგონებ ძვირფას ბეთხოვენს,
და სიხარულით ვუმზერ ბუნებას.
მე გუშინ თბილისს გამოვეთხოვე
და დღეს თბილისში მსურს დაბრუნება.

Memento mori

Now I more often make mistakes
Now comes June and around is green grass.
My holy name will stay with poetry
My heart and blood is this “Memento mori.”

Today is the third of June, I want it to be the 13th,
Around me is a prison, grief purgatory [paradise, beautiful place to rest]
If I wanted life I would not pray for death
The ground had not been for me the black grave.

Somewhere near the mountain it rained, somewhere on the mountain is mist
Such kind of laugh I did not know before.
Now I am looking at the sky and the sky is lighted up
By star's symbols of white eternity.

Now I don't know what to do when I am in this situation,
When the ghost of age steals (creeps) on my soul.
I am a strong talent, celestial creature,
My soft country is azure.

What I have to do the night is black, heavy and hopeless,
I remember my village and its deaf places.
Now I want something different, something different without a name,
I know surely that I will be lost (dead).

The days are passing very slowly, and it's difficult to analyze,
My dear! I cannot come, the road to you is very long.
My surname “Graneli” will stay with poetry,
My heart and blood this is “Memento mori.”

Memento mori

ახლა უფრო ხშირია შეცდომების დაშვება,
ახლა მოდის ივნისი, ირგვლივ მწვანე მოლია.
ჩემი წმინდა სახელი პოემიას დარჩება,
ჩემი გული და სისხლი – ეს „Memento mori“-ა.

დღეს სამია ივნისის, მინდა იყოს ცამეტი,
ჩემს გარშემო ციხეა – მწუხარების სავანე.
რომ მდომოდა სიცოცხლე, სიკვდილს არ ვინამებდი,
მინა არ იქნებოდა ჩემთვის შავი სამარე.

სადღაც მთასთან იწვიმა, სადღაც მთაზე ბურია,
ამნაირი ღიმილი უნინ მე არ ვიცოდი.
ახლა მე ცას ვუცქერი, ცაზე ანთებულია
ვარსკვლავები – სიმბოლო თეთრი მარადისობის.

ახლა რა ვქნა არ ვიცი, მე როდესაც ასე ვარ,
როცა სულს ეპარება აჩრდილები სიბერის.
მე ძლიერი ტალანტი, ზეციური არსება,
ჩემი ნაზი სამშობლო – ლაჟვარდები ცისფერი.

რა ვქნა, შავი ღამეა, მძიმე და უსაშველო,
მახსოვს ჩემი სოფელი, მისი ყრუ ადგილები.
ახლა რაღაც სხვა მინდა, რაღაც სხვა, უსახელო,
რომ დაღუპვა მომეღის, ვიცი დანამდვილებით.

ნელა გადის დღეები და ძნელია გარჩევა,
მე, ძვირფასო, ვერ მოვალ, გზა შენამდე შორია.
ჩემი გვარი: გრანელი – პოემიას დარჩება,
ჩემი გული და სისხლი – ეს „MEMENTO MORI“-ა.

Drops of Blood from the Heart

I'm writing these lines on a windy evening, when drops of rain fall at the window-pane and when the grand piano weeps in the distance.

Now I'm remembering the stormy days of my life and shivering with a feeling of regret.

But I'm glad I'm TERENCE GRANELL.

There is an abyss in front of me and I'm wrapped in a dark mist.

From the very birth of the earth, I was slowly coming to the light, to see the sun.

Perhaps I was attracted by the distant and invisible.

I came early.

And now, again, I'm approaching the darkness, which looks like the sea, where my body will be drowned once and for all.

Every night brings thoughts of death and distance.

And I am afraid...

I think the time will come when I am not alive. But I believe in my immortality.

Poetry convinced me that somewhere, far away, there is a blue world of immortality, the very place where my sorrowful soul is flying.

It is a stormy night and I want to be somewhere, in the other place.

Sudden happiness is typical for poetry, happiness that is equal to flying.

I didn't want life.

Not death either.

I wanted something else.

Again I think and believe in the existence of "the third," something secret.

I am still standing at the silent boundary of eternity, as a mourning angel, waiting for the phantom of Christ that will save me from the peril.

And I believe in life without the body. I address the whole world with the following words:

I WANT TO FLY

I want to be everywhere like GOD

I am stuck like a child in this sinful world and do not know how to come out from the mud called ground.

NOT LIFE NOT DEATH SOMETHING ELSE

I say: there are no words for feelings... It is still stormy outside; drops of rain fall at the window-pane and the grand piano weeps in the distance.

გულიდან სისხლის წვეთები

მე ვწერ ამ სტრიქონებს ქარიან ღამეში, როდესაც წვიმის წვეთები ეცემიან მინას და როცა სიშორეზე ტირის როიალი.

მე ახლა მაგონდება ჩემი ცხოვრების ქარიშხლიანი დღეები და სინანულის ჟრუანტელი მივლის.

თანაც მიხარია, რომ ვარ ტერენტი გრანელი.

წინ უფსკრულია და შავი ნისლი მახვევია ირგვლივ.

მე ქვეყნის გაჩენიდან ნელა მოვდიოდი სინათლისაკენ, რომ მეხილა მზე.

ალბათ მიზიდავდა შორეული და უხილავი.

მოვედი ადრე.

და ახლა ისევ ვუახლოვდები სიბნელეს, როგორც ზღვას, სადაც სამუდამოდ ჩაიძირება ჩემი სხეული.

ყოველ ღამეს მოაქვს ფიქრი სიკვდილზე და სიშორეზე.

და მეშინია...

ვფიქრობ: მოვა წამი, როცა არ ვიქნები ცოცხალი. მაინც მჯერა ჩემი უკვდავება.

მე პოეზიამ მაგრძნობინა, რომ სადღაც შორს არსებობს უკვდავების ცისფერი მხარე, სადაც დაფრინავს ჩემი მწუხარე სული.

ქარიშხლიანი ღამეა და მინდა ვიყო სხვაგან.

პოეზიამ იცის უეცარი სიხარული, რომელიც უდრის გაფრენას.

მე არ მინდოდა სიცოცხლე.

არც სიკვდილი.

მე რაღაც სხვა მსურდა.

ახლა ვფიქრობ და მწამს მესამე გზის არსებობა, როგორც იდუმალების.

მე ისევ ვდგავარ მარადისობის გარინდებულ

საზღვართან ვით მგლოვიარე სერაფიმი და ველი ქრისტეს ლანდს, რომელიც დამიხსნის მე განსაცდელისაგან.

და მჯერა სიცოცხლე სხეულის გარეშე.

მე მივმართავ მთელ მსოფლიოს შემდეგი სიტყვებით:

მე მინდა გაფრენა.

მე მინდა ყველგან ვიყო, როგორც ღმერთი.

ჩარჩენილი ვარ ბავშვივით ამ ცოდვილ ქვეყანაზე და არ ვიცი როგორ ამოვიდე ამ ტალახიდან, რომელსაც ეწოდება მიწა.

არა სიცოცხლე.

არა სიკვდილი.

არამედ რაღაც სხვა.

ვამბობ: არ არიან სიტყვები გრძნობისათვის. გარეთ ისევ ქარიშხალია, წვიმის წვეთები ისევ ეცემიან მინას და ისევ სიშორეზე ტირის როიალი.

My silence goes on until today

My silence goes on until today
Now I remember the same flower.
And they will hear after a long time,
What fire burned me and what I was.

And undoubtedly is a fate today,
Undoubtedly now the mask.
And they will hear after a long time,
What fire burned me and what I was.

Father

I meet him there, where lies the shadow of the fir tree,
I meet him there, where the light is.
He remembered the son who was killed
And in front of me (before me) he began to cry.

He retold me, how he was punished,
In his heart how the rage is lighted.
He retold me his need (want)
And in front of me (before me) he began to cry.

You can see a few Flowers in the garden

You can see a few flowers in the garden,
The rays wait for a silent (quiet) ground.
Finally, I could rest,
Finally, I found my apartment.

Next to the garden are stones,
Here you can hear the sick person's groan.
Below are the blue garden leaves,
And high still is my mother heaven.

ჩემი ღუმელი

ჩემი ღუმელი გრძელდება დღემდე,
ახლა ვიგონებ ისევ იმ ყვავილს.
და გაიგებენ დიდი ხნის შემდეგ
რა ცეცხლი მწვავდა და რა ვიყავი.

და უეჭველი ბედია დღემდე,
უეჭველია ახლა ნილაბი
და გაიგებენ დიდი ხნის შემდეგ
რა ცეცხლი მწვავდა და რა ვიყავი.

მამა

შავი ღამეა, სადღაც მღერიან,
ახლა ღუმელი არ შეიძლება
და მამაჩემი ბედნიერია,
და მამაჩემი ფრიდრიხ ნიცშეა.

და რაღაც ასო ცაზე სწერია,
ეს მიპასუხეს გულის ნიშნებმა,
და მამაჩემი ბედნიერია,
და მამაჩემი ფრიდრიხ ნიცშეა.

მოსჩანს ბაღში ყვავილები ცოტა

მოსჩანს ბაღში ყვავილები ცოტა,
სხივი ელის გარინდებულ მიწას.
როგორც იქნა, დავისვენე ოღნავ,
როგორც იქნა, გავიჩინე ბინა.

ბაღის გვერდით დაყრილია ქვები,
აქეთ ისმის ავადმყოფის კვნესა.
ლურჯი ბაღის ფოთლებია ქვევით,
მალლა ისევ მშობლიური ზეცა.

I loved one

I loved one; I left her, too.
And you, now, help me, Mary! (mother of God)
Slowly I go and (I see) after the garden
The space is white and silent.

Sister, soon I will go up to you,
Oldish house is going to ruin.
There is some kind of deaf evening,
Or what a quiet space this is.

The windstorm has already finished

The windstorm has already finished,
I love the rose but the violet more.
I hear from far away, some woman
How she is playing the grand piano now.

And still around me are,
Now I don't want to mention you.
It's night, I'm lying and I'm happy
That tomorrow will come.

Nobody comes and I understand

Nobody comes and I understand, that
It would have been better to find my grave in a different place.
This hospital is horribly bad,
It is a death flat and kingdom.

From the ground comes the night gradually,
In the garden in the evening nightfall is blowing.
I cannot, my heart disappeared,
I will grow wings and fly away.

მიყვარდა ერთი, დავტოვე იგიც

მიყვარდა ერთი, დავტოვე იგიც
და შენ მიშველე ახლა, მარიამ!
ნელა მივდივარ და ბაღის იქით
სივრცე თეთრია და მღუმარია.

დაო, მე შენთამ მალე ამოვალ,
დაძველებული სახლი იქცევა.
რალაც სხვაგვარი ყრუ საღამოა,
ან რანაირი ჩუმი სიცივია.

უკვე გათავდა გუგუნი ქარის

უკვე გათავდა გუგუნი ქარის,
მე მიყვარს ვარდი და უფრო ია.
შორიდან მესმის, ვიღაცა ქალი
თუ როგორ უკრავს ახლა როიალს.

და ჩემს გარშემო ისევ არიან,
ახლა არ მინდა შენი ხსენება.
ლამეა, ვწევარ და მიხარია
მე ხვალინდელი ღლის გათენება.

არავინ მოდის...

არავინ მოდის და ვატყობ, რომ
ჯობდა სამარე სხვაგან მეპოვა.
საშინელია ეს სავადმყოფო,
სიკვდილის ბინა და სამეფოა.

მიწიდან მოდის ღამე თანდათან,
საღამოს ბაღში ჰქრიან ბინდები.
არ შემიძლია, გული გათავდა,
მე ფრთას შევისხამ და გავფრინდები.

White thoughts

White thoughts are going somewhere,
As if the wind is my life.
What I have to do, that now I cannot
To correct these mistakes.

It is good to walk into church like this,
I stay alone in the whole world.
Now like an ill person I go,
So untimely killed child.

თეთრი ფიქრები სადღაც მიდიან ..

თეთრი ფიქრები სადღაც მიდიან,
თითქოს ქარია ჩემი ცხოვრება.
რა ვქნა, რომ აწი არ შემიძლია
ამ შეცდომების გამოსწორება.

კარგია ასე ტაძარში შესვლა,
ამ ქვეყანაზე მე მართო დავრჩი.
ავადმყოფივით დავდივარ ეხლა,
ასე უდროოდ მოკლული ბავშვი.

The Translators

Ketevan Chkheidze is a graduate of the Faculty of English Language and Literature of Gori State University. She is a teacher of English and a tutor of Georgian to native English speakers. She now lives and works in Tbilisi as Procurement Specialist at Georgian Water and Power.

Mari Manvelishvili is a graduate of the Faculty of English Language and Literature of Gori State University. Mari is an interpreter, translator, analyst in Tbilisi.

*Dr. Edward Robert Raupp is a former Peace Corps Volunteer at Gori State Teaching University. He earned the degrees of Bachelor of Science from Carnegie Mellon University in Pittsburgh, Pennsylvania; Master of Business Administration from the Wharton School of the University of Pennsylvania in Philadelphia; and Master of Arts in English Language and Literature from the University of Minnesota in Minneapolis. His first Ph.D. is in Economics from The University of Georgia (Tbilisi). His second Ph.D. is in English Language and Literature from Selinus University in Bologna, Italy, and he has studied at Christ Church, Oxford University. Gori State University awarded him the honorary degree of Doctor of Literature and Tskhinvali State University awarded him the degree of Doctor of Honor. He is author of *Peace is Better*, *Lines from the Caucasus*, *My Life is a Poem*, and *Come, Aquarius*, four collections of original poems, several novels, and many published scholarly journal articles. He now lives in Gori with his wife, Danna, who is Editor in chief of *Caucasus Journal of Milton Studies*. Edward and Danna are co-editors of *Dictionary of Economic Terms: Expanded and Illustrated*. Edward is a Professor of English Philology at Gori State Teaching University.*

© Kate Chkheidze, Mari Manvelishvili, and Edward Robert Raupp, 2022.

მთარგმნელები

ქეთევან ჩხეიძე, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის კურსდამთავრებული. ის არის ინგლისური ენის სპეციალისტი და ქართული ენის მასწავლებელი ინგლისურენოვანი სტუდენტებისთვის. ის ახლა ცხოვრობს და მუშაობს თბილისში, არის შესყიდვების სპეციალისტი Georgian Water and Power-ში.

მარი მანველიშვილი, გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ინგლისური ენისა და ლიტერატურის ფაკულტეტის კურსდამთავრებული. მარი არის თარჯიმანი, მთარგმნელი და ანალიტიკოსი თბილისში.

დოქტორი ედუარდ რობერტ რაუპი არის მშვიდობის კორპუსის ყოფილი მოხალისე გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტში. მან მოიპოვა მეცნიერების ბაკალავრის წოდება კარნეგი მელონის უნივერსიტეტში, პიტსბურგში, პენსილვანიაში. ასევე გახლავთ ფილადელფიაში, პენსილვანიის უნივერსიტეტის უორტონის სკოლის ბიზნესის ადმინისტრირების მაგისტრი, და ხელოვნების მაგისტრი ინგლისურ ენასა და ლიტერატურაში მინესოტას უნივერსიტეტში, მინეაპოლისში. მან პირველი სადოქტორო დაიცვა ეკონომიკაში საქართველოს უნივერსიტეტში (თბილისში). მისი მეორე სადოქტორო ინგლისურ ენასა და ლიტერატურაში სელინუსის უნივერსიტეტში, ბოლონიაში, იტალიაში და სწავლობდა Christ Church-ში, ოქსფორდის უნივერსიტეტში. გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა მას ლიტერატურის მეცნიერებათა დოქტორის საპატიო წოდება მიანიჭა, ხოლო ცხინვალის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა საპატიო დოქტორის წოდება. ის არის Peace is Better, Lines from the Caucasus, My Life is a Poem, and Come, Aquarius-ის ორიგინალური ლექსების ოთხი კრებულის, რამდენიმე რომანის და მრავალი გამოქვეყნებული სამეცნიერო ჟურნალის სტატიის ავტორი. ის ახლა გორში ცხოვრობს მეუღლესთან, დანასთან ერთად, რომელიც არის Caucasus Journal of Milton Studies-ის მთავარი რედაქტორი. ედუარდი და დანა არიან თანარედაქტორები Dictionary of Economic Terms: Expanded and Illustrated. ედუარდი არის გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ინგლისური ფილოლოგიის პროფესორი.

© ქეთევან ჩხეიძე, მარი მანველიშვილი, ედუარდ რობერტ რაუპი, 2022.

REFERENCES

- Alimonaki, L., ed. (1974). *Literary Letters*. Tbilisi: Merani Press.
- Alimonaki, L., ed. (1991). *Terenti Graneli, Book 1* (of 2 volumes). Tbilisi: Georgian Theatre Press.
- Anon. (1975). *Critic, Book 1*. Tbilisi: Merani Press.
- Anon. (1979). *Selections*. Tbilisi: Sabchota Georgia.
- Anon. (1990). *Document Story*. Tbilisi: Merani Press.
- Mishveladze, R. (2004). *Terenti Graneli*. Tbilisi: Oboli Margaliti.
- Nadareishvili, E., ed. (1926/1990). *Terenti Graneli: Verses. Book 3*. Tbilisi: Art Press.
- Rustaveli, S. (c.1182/1986). V. Urushadze, tr. *The Knight in the Panther's Skin*. Tbilisi: Sabchota Georgia.
- Tevzadze, A. (1962). *Literary Letters and Sketches*. Tbilisi: Communist Press.
- Tskitishvili, G. "For the Initials 'I.R.'" In *Critic, Book 1*. Tbilisi: Merani Press, pp. 196-198.

The University of Georgia
Publishing House

საქართველოს უნივერსიტეტის
გ ა მ ო მ ც ე მ ლ ო ბ ა

